

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

**«ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНО-  
ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ РФ У ПЕРІОД ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ  
ПРОТИ УКРАЇНИ (2014-2022) ТА ПОВНОМАСШТАБНОГО  
ВТОРГНЕННЯ (2022-2024)»**

Кваліфікаційна робота з політології на здобуття ступеня «бакалавр»

Виконав: студент 4-го року навчання

Спеціальності: 052 Політологія

Бунякін Богдан Дмитрович

Науковий керівник: ст. в. Шаповалов Сергій

Київ - 2025 р.

## План роботи

Вступ.....	с. 4 – 6
Розділ 1. Поняття явища ІІСО та специфіки його використання у сучасних війнах.....	с. 7 – 27
1.1 Місце ІІСО в умовах сучасної війни.....	с. 7 – 11
1.2 Визначення поняття ІІСО, його етапів та видів.....	с. 12 – 17
1.3 Методи, що використовуються для проведення ІІСО.....	с. 18 – 21
1.4 Органи, що займаються розробкою та поширенням ІІСО в РФ.....	с. 22 – 27
Розділ 2. ІІСО РФ у період гібридної війни проти України (2014-2022) .....	с. 28 – 40
2.1 Мета і наративи ІІСО РФ у період 2014–2022 років.....	с. 28 – 32
2.2 Основні інформаційно-психологічні кампанії у 2014–2022 роках.....	с. 33 – 37
2.3 Канали реалізації ІІСО.....	с. 38 – 40
Розділ 3. ІІСО РФ у період повномасштабного вторгнення (2022–2024) .....	с. 41 – 51
3.1 Мета і наративи ІІСО РФ під час повномасштабного вторгнення в Україну.....	с. 41 – 43
3.2 Основні інформаційно-психологічні кампанії у 2022-2024 роках.....	с. 43 – 48
3.3 Канали реалізації ІІСО.....	с. 50 – 51
Розділ 4 . Порівняльний аналіз ІІСО РФ у двох періодах війни....	с. 52 – 57
4.1 Зміни в цілях ІІСО РФ на етапах гібридної війни та повномасштабного вторгнення.....	с. 52 – 54
4.2 Адаптація методів і шляхів поширення ІІСО до нових умов.....	с. 55 – 57
Висновки.....	с. 58 – 59

**Список використаної літератури .....с. 60 – 71**

**Анотація**

## Вступ

**Актуальність роботи:** Невпинний та стрімкий розвиток сучасних технологій докорінно змінив життя людей. Технологічний прогрес, що відбувся за останні десятиліття значно збільшив можливості для швидкого отримання інформації.

Сьогодні, використання інтернету та соціальних мереж стало невід’ємною складовою нашого життя. Цифрові медіа та соціальні мережі стають все більш популярними витісняючи традиційні засоби комунікації, забезпечують нові формати взаємодії, дозволяють персоналізувати контент і ефективніше залучати цільову аудиторію.

У сучасному світі, де інформація поширюється майже миттєво, а доступ до неї мають мільйони людей, суттєво зростають ризики її використання як інструменту впливу. Так, інформація може застосовуватися не лише з метою маніпуляцій, а й у межах гібридних форм протистояння між державами – зокрема для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, розпалювання соціальної напруги, підриву довіри до державних інституцій та послаблення національної безпеки.

Інформаційно-психологічні операції в таких умовах стають потужним інструментом для здійснення впливу на населення, оскільки вони здатні не лише трансформувати сприйняття реальності, а й маніпулювати колективною свідомістю, формуючи певні уявлення та необхідні емоційні реакції. У результаті ці операції набувають особливої ваги, перетворюючись на важливу складову, що визначає хід і результати сучасної війни.

З початком російсько-української війни у 2014 році, РФ активно використовувала інформаційно-психологічні операції для ведення гібридної війни проти України. Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, інтенсивність та масштаб проведення інформаційно-психологічних операцій проти України стрімко зріс. Зважаючи на це, у роботі здійснюється порівняльний аналіз інформаційно-психологічних операцій Росії в контексті гібридної війни (2014-2022) та повномасштабного вторгнення (2022-2024),

зокрема зосереджено увагу на зміні цілей, каналів реалізації та нових методах для ефективного здійснення впливу.

**Мета дослідження** – з'ясувати особливості проведення інформаційно-психологічних операцій РФ на різних етапах російсько-української війни та виявити ключові зміни в цілях, методах і каналах поширення. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити теоретичні засади поняття інформаційно-психологічної операції;
- з'ясувати місце та роль ІПСО в умовах сучасної війни, визначити ключові етапи, види та методи їх проведення;
- з'ясувати особливості проведення ІПСО РФ під час гібридної війни проти України;
- з'ясувати особливості проведення ІПСО РФ під час повномасштабного вторгнення в Україну;
- здійснити порівняльний аналіз ІПСО у двох зазначених періодах російсько-української війни.

**Об'єктом дослідження** є інформаційно-психологічні операції РФ, проведені в період гібридної війни та повномасштабного вторгнення.

**Предметом дослідження** є особливості проведення ІПСО на двох етапах війни РФ проти України.

**Методи дослідження.** Використання методу контент-аналізу дозволило дослідити зміст російських і українських медіа, проаналізувати інформаційні кампанії у соціальних мережах, виокремити ключові теми, наративи, маніпулятивні прийоми та ідентифікувати ІПСО РФ. Також, для розкриття теоретичних основ поняття ІПСО, виокремлення етапів їх проведення та методів, що використовуються для цього, було використано описовий метод. Використання цього методу дозволило зрозуміти роль ІПСО в умовах сучасних військових конфліктів та дослідити їх вплив на населення. З метою виокремлення динаміки змін у цілях, формах та методах проведення ІПСО на різних етапах російсько-української війни був використаний порівняльний

аналіз. Цей метод дозволив порівняти ІПСО РФ у період гібридної війни та під час повномасштабного вторгнення, виявити зміну наративів та трансформацію підходів проведення ІПСО.

**Робота складається** зі вступу, основної частини, висновку, списку джерел, у якому налічується 97 позиції, анотації. Загальний обсяг роботи сягає 71 сторінка.

## **Розділ 1. Поняття явища ІІСО та специфіки його використання у сучасних війнах**

### **1.1 Місце ІІСО в умовах сучасної війни**

**Інформаційна безпека держави** – це стан її захищеності та інформаційного розвитку, при якому акції інформаційного впливу, спеціальні інформаційні операції, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів та комп'ютерна злочинність не завдають суттєвої шкоди національним інтересам [47, с. 14].

Інформаційна безпека нашої держави з моменту здобуття незалежності неодноразово порушувалася з боку Російської Федерації, зокрема через поширення дезінформації, створення маніпулятивного контенту та активізацію діяльності проросійських агентів впливу. Свого апогею інформаційна інтервенція досягла восени 2014 року з початком ведення гібридної війни РФ проти України, що включала скоординоване застосування інформаційно-психологічних операцій, кібератак, кампаній з дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, а також створення альтернативної інформаційної реальності в окупованому Криму та на сході України.

Термін гібридна війна часто вважається концепцією сформованою начальником Генерального штабу ЗС РФ Валерієм Герасимовим, через що нерідко, як в західних, так і вітчизняних ЗМІ, «доктрина Герасимова» вважається результатом його діяльності. Однак вперше концепція гібридної війни була озвучена генералом Джеймсом Меттісом ще у вересні 2005 року на конференції з оборони, що проводилася Інститутом ВМС США і Асоціацією Корпусу морської піхоти [18]. Пізніше відставний офіцер Корпусу морської піхоти ВМС США Френк Гоффман опублікує статтю, в якій, спираючись на концепцію гібридної війни, опише можливий характер майбутніх протистоянь із застосуванням сучасних засобів впливу на населення, кіберзлочинністю та використанням провідних військових технологій, що популяризує цей термін та зробить його відомим.

Концепція гібридної війни спочатку не знайшла прихильників у російських військових колах, проте, все змінилося, коли наприкінці січня 2013 року Валерій Герасимов у присутності вищих військових чинів зробив доповідь на тему: «Основні тенденції розвитку форм і методів застосування Збройних сил, актуальні завдання військової науки щодо їх вдосконалення». Тези цієї доповіді були пізніше опубліковані в журналі «Військово-промисловий кур'єр» у статті «Цінність науки у передбаченні».

У цій доповіді він заявив: *«У двадцять першому столітті існує тенденція розмивання різниці між станом війни і миром. Війни більше не оголошуються, а коли вони починаються, вони йдуть не за звичним шаблоном...»* «Зростає роль невійськових засобів для досягнення політичних і стратегічних цілей, використання цих засобів у деяких випадках значно перевершує результат використання зброї...» *«Акцент застосовуваних методів протистояння зміщується в бік широкого використання політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів, що реалізуються з використанням протестного потенціалу населення. Все це доповнюється військовими заходами прихованого характеру, включно з реалізацією заходів інформаційного протиборства та дії сил спеціальних операцій»* [17]. Пізніше ця стаття й стане тим, що сьогодні має назву «доктрина Герасимова».

Згідно з доктриною гібридної війни, перемога над противником здобувається головним чином не на полі бою, а в інформаційному просторі ворожої держави. Мета такої війни – не знищення, а залякування та деморалізація населення противника. У цьому контексті інформаційні, психологічні, інформаційно-психологічні підривні операції починають відігравати ключову роль та набувають значення вже не допоміжного засобу ведення бойових дій, а самостійного способу впливу, спрямованого проти свідомості індивідуальної, групової та колективної [7, с. 7]. Такий підхід, закладений в основу гібридної війни, розмиває межу між станом війни і миром, перетворюючи пряму військову інтервенцію на другорядний чинник.

Таким чином в умовах сучасної війни до традиційних чотирьох театрів ведення бойових дій (суходіл, вода, повітря, космос) додається п'ятий – протистояння в інформаційній сфері.

Після початку гібридної війни проти України з активним застосуванням протистояння в інформаційній сфері, усвідомлюючи ефективність та загрози, що виникають внаслідок цього, Російська Федерація почала активно розроблювати свою «Доктрину інформаційної безпеки». Вже 7 квітня 2015 року, на засіданні Міжвідомчої комісії з питань інформаційної безпеки Ради безпеки РФ, було заявлено, що актуалізація підходів до захисту національних інтересів в інформаційній сфері з урахуванням сучасних реалій стане основою проекту нової редакції Доктрини [39].

Підписана Президентом РФ 5 грудня 2016 року «Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації» окреслила нові виклики в сфері інформаційного протиборства. Зокрема, у цьому документі однією із головних загроз для безпеки РФ названо зростання можливостей іноземних держав щодо інформаційно-технічного впливу на критичну інформаційну інфраструктуру у військових цілях. Також зазначено, що спецслужби окремих країн застосовують засоби інформаційно-психологічного впливу з метою дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, що, на думку розробників Доктрини, веде до підриву суверенітету і порушення територіальної цілісності інших держав. Затвердження нової Доктрини дозволило РФ на рівні офіційних стратегічних документів закріпити образ постійної зовнішньої інформаційної загрози, що створює підґрунтя для легітимізації власних наступальних дій в інформаційному просторі інших держав [77].

Протистояння в інформаційній сфері між державами загалом є проявом інформаційного протиборства, яке в умовах сьогодення набуває характеру стратегічної боротьби за вплив на внутрішні справи та політичну стабільність інших країн.

**Інформаційне протиборство** – це комплекс заходів інформаційного характеру, здійснюваних з метою захоплення й утримання стратегічної

ініціативи, досягнення інформаційної переваги над противником і створення сприятливого пропагандистського підґрунтя при підготовці й веденні бойової й іншої діяльності збройних сил [47, с. 34].

Існує два види інформаційного протиборства:

- інформаційно-технічне протиборство (ІТП);
- інформаційно-психологічне протиборство (ІПП) [47, с. 34] .

Якщо ІТП зосереджується загалом на різних системах та засобах зв'язку, то основною метою ІПП є зміна свідомості, настроїв, психіки як цивільного населення, так і складу збройних сил.

Також існує три форми інформаційного протиборства:

- інформаційна війна;
- спеціальні інформаційні операції;
- акції інформаційного впливу [47, с. 38].

Попри те, що термін «інформаційна війна» як елемент інформаційного протиборства з'явився відносно нещодавно, спроби впливати на свідомість противника існують з появи самої війни. Так, китайський стратег та мислитель Сунь Цзи у своєму трактаті «Мистецтво війни», ще у п'ятому столітті до нашої ери писав: *«Війна – це шлях обману. Тому навіть якщо ти здатний, показуй супротивникові свою нездатність. Коли повинен ввести в бій свої сили, вдавай бездіяльним. Коли мета близько, показуй, ніби вона далеко; коли ж вона дійсно далеко, створюй враження, що вона близько»* [71].

Стрімкий розвиток засобів масової комунікації та інформаційних технологій в кінці 20 століття призвів до докорінної трансформації характеру сучасних конфліктів та підходів до їх ведення. Тому не дивно, що вже наприкінці 1992 року термін «інформаційна війна» був вперше використаний в офіційних документах. Так, у директиві міністра оборони США від 21 грудня 1992 року під номером DOD S 3600.1 зазначалася необхідність оновлення політики держави до нових можливих загроз у контексті «інформаційної війни» [90; 7, с. 9]. Саме ця директива стала поштовхом до подальшого формування цілісної доктрини, яка була опублікована 9 жовтня 1998 року.

Нова доктрина армії США під назвою «Joint Doctrine for Information Operations» визначила інформаційну війну та інформаційні операції ключовим інструментом досягнення інформаційної переваги в умовах сучасного бою та заклала теоретичне підґрунтя для проведення інформаційних операцій на всіх рівнях ведення інформаційної війни [93].

Актуальність дослідження інформаційної війни в контексті війни Росії проти України визнавала й колишня Заступниця міністра оборони України Ганна Маляр. Так, 16 лютого 2023 року під час виступу з лекцією перед курсантами Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка вона зазначила: *«Якщо ще років 15 тому ключову роль у війні відігравали бойові дії, а інформаційна кампанія лише супроводжувала їх, то наразі картина кардинально змінилася. Сьогодні інформаційна війна – це стрижнева конструкція будь-якої війни»* [32].

**Інформаційна війна** – форма ведення інформаційного протистояння між різними суб'єктами (державами, неурядовими, економічними або іншими структурами), що передбачає здійснення комплексу заходів із завдання шкоди інформаційній сфері конфронтуючої сторони й захисту власної інформаційної безпеки [47, с. 34].

Загалом, інформаційна війна – це стан, в якому перебуває держава, для забезпечення реалізації якого можуть бути використанні різні форми інформаційного протистояння. Так, акції інформаційного впливу та спеціальні інформаційні операції можуть бути компонентом інформаційної війни.

Термін «спеціальна інформаційна операція», як форма інформаційного протистояння, зазвичай замінюється поняттям «інформаційно-психологічна спеціальна операція» або лише «психологічна операція», що не змінює значення терміну. В контексті подальшого дослідження явища ІІСО варто розуміти, що всі аспекти сучасного інформаційного протистояння розглянуті у цьому розділі є взаємопов'язаними та доповнюють один одного [7, с. 12].

## 1.2 Визначення поняття ІПСО, його етапів та видів

Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну значно змінив канали комунікації та джерела отримання інформації для населення. Якщо у перші дні внаслідок перенавантаження мереж основними та ледь не єдиними працюючим джерелом отримання інформації був телемарафон «Єдині новини», то сьогодні ситуація кардинально змінилась.

Відповідно до результатів дослідження соціологічної групи «Рейтинг», яке було опубліковане 28 жовтня 2024 року, найпопулярнішим джерелом отримання інформації для українців за останній рік стали канали в месенджері Telegram – їх обрали 47% опитаних. Наступними за популярністю стали сюжети на платформі YouTube, які використовують для отримання інформації 26% респондентів та телемарафон «Єдині новини» з 21% [44].

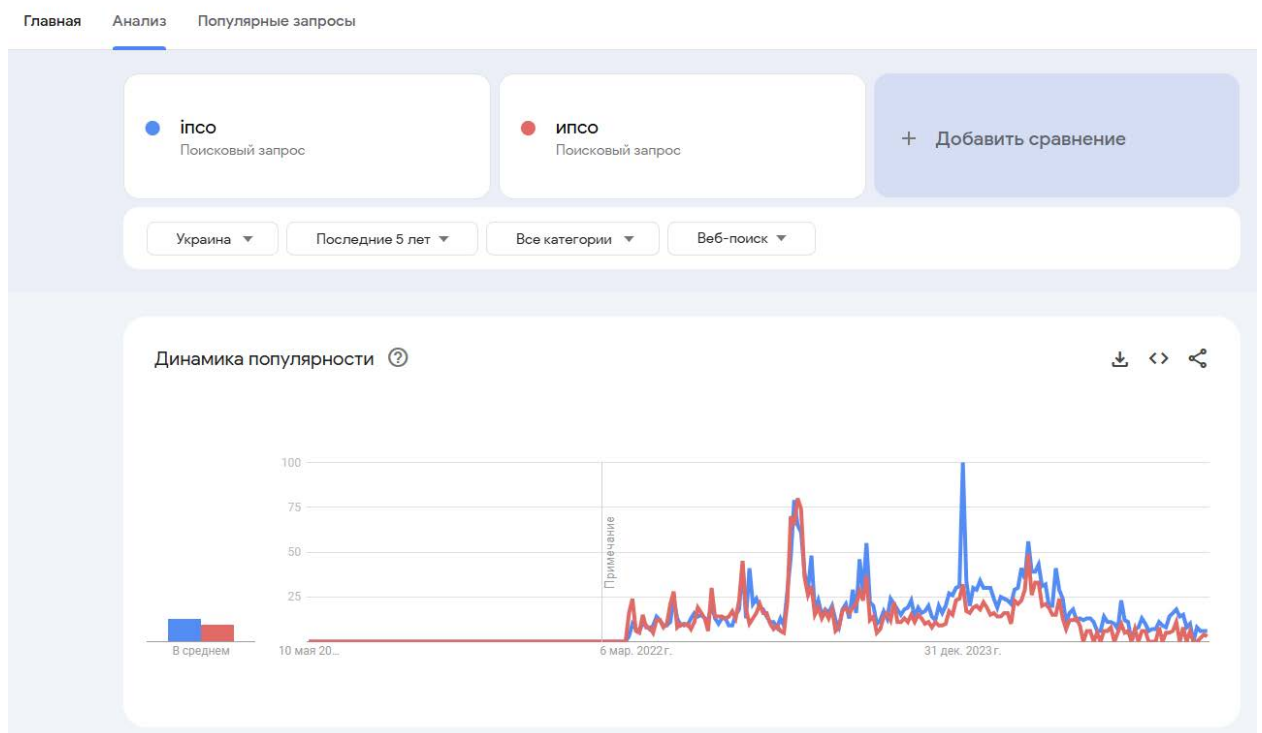
Динаміка результатів останніх соціологічних досліджень вказує на значне падіння рівня довіри до вітчизняних ЗМІ. Так, за останні два роки рівень довіри до них впав на 30% [52]. Посилення сумнівів громадян у достовірності отримуваної інформації від українських медіа може призвести до збільшення споживання неперевіреного контенту та зростання впливу ворожих ресурсів. Зважаючи на це, загроза піддатися негативному впливу інформаційно-психологічних операцій стає справжнім викликом для українського суспільства.

До початку повномасштабного вторгнення використання терміну «ІПСО» було загалом не поширеним або ж зустрічалося зазвичай на профільних ресурсах, що спеціалізуються на певній темі або галузі [6]. Кардинальна зміна ситуації відбулася після повідомлення Урядової команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події України про кібератаку, здійснену 15 лютого 2022 року. В повідомленні, зокрема, йдеться: *«Зауважимо, що згадані кібератаки, на відміну від типової точкової діяльності окремих груп зловмисників, пов'язаної із розповсюдженням шкідливих програм, спірфінгу, викраденням даних тощо, в більшості своїй були спрямовані на інфраструктурні елементи кіберпростору та окремі галузі, в тому числі,*

маючи підтекст інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на дестабілізацію ситуації в країні» [29].

Зважаючи на ескалацію, збільшення загрози початку повномасштабного вторгнення та безпосередньо під час нього у вітчизняному інфопросторі все частіше почав з'являтися термін «ІПСО». Відповідно до статистики веб-ресурсу Google Trends, який спеціалізується на відображенні співвідношення частоти пошуку терміну порівняно з усіма іншими пошуковими запитами за певний період часу, стає відомо, що в період останніх п'яти років інтерес до явища ІПСО з'явився лише з моменту початку повномасштабного вторгнення. Наглядне відображення цього проілюстровано на графіку 1.1.

Графік 1.1 Динаміка зростання пошукових запитів на тему «ІПСО» в Україні за останні 5 років [91]



**Спеціальні інформаційні операції** – сплановані дії, спрямовані на ворожу, дружню або нейтральну аудиторію, які передбачають вплив на її свідомість і поведінку за допомогою використання організованої інформації та інформаційних технологій для досягнення певної мети [70]. Таке визначення терміну ІПСО пропонує «Велика українська енциклопедія».

Якщо у вітчизняних матеріалах використання терміну «спеціальна інформаційна операція» зазвичай, як згадано у попередньому розділі, замінюється поняттям ІПСО, через що може виникати плутанина в інтерпретації, то в англійській мові для пояснення цього явища використовується термін Psychological operations.

Так, Міністерство оборони США, згідно з інформацією з розсекреченої директиви S-3321.1, під терміном ІПСО вбачає: *«Психологічна операція – заплановані політичні, економічні, військові та ідеологічні заходи, спрямовані на іноземні країни, організації та окремих осіб з метою створення емоцій, поглядів, переконань або поведінки, сприятливої для досягнення політичних і військових цілей США»* [89].

Незважаючи на різне тлумачення терміну, основне завдання ІПСО залишається спільним – вплинути на поведінку людини або групи з метою реалізації власних інтересів.

Інформаційно-психологічні спеціальні операції зазвичай формуються із серій акцій інформаційного впливу.

**Акція інформаційного впливу** – одноразова акція інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного впливу, яка передбачає спланований вплив на свідомість і поведінку людей шляхом поширення упередженої, неповної чи недостовірної інформації [47, с. 15]. В умовах сьогодення триває від одного до декількох днів.

Акції інформаційного впливу можуть бути окремою складовою інформаційного протиборства та активно використовуватися під час інформаційної війни, проте, саме їх об'єднання за спільною метою, завданням, часовими проміжками, робить їх фундаментом ІПСО.

На відміну від акцій інформаційного впливу, що мають на меті точковий вплив на свідомість, інформаційно-психологічні операції поділяються на:

- довгострокові (можуть тривати більше місяця);
- середньострокові (тривають від двох до чотирьох тижнів).

Реалізація інформаційно-психологічної операції – складний процес, що потребує значної підготовки та покрокового планування. Під час підготовки відбувається чітке визначення основної мети такої операції, етапів та термінів її проведення, ресурсів та інструментів, цільової аудиторії та очікуваних результатів.

Загалом дослідники виділяють чотири основні етапи проведення ІПСО:

- інформаційний етап;
- етап «розкручування» інформаційного приводу;
- етап загострення напруження;
- етап виходу з операції [47, с. 42].

**Інформаційний етап.** Під час цього підготовчого етапу основною метою ворога є створення інформаційного приводу, який буде ґрунтуватися на реальній або вигаданій події [47, с. 42].

**Етап «розкручування» інформаційного приводу.** Характерною особливістю цього етапу є збільшення кількості згадок схожої інформації у стрічках соціальних мереж, новинних публіках, ЗМІ. На цьому етапі до поширення ІПСО починають доєднуватися представники експертного середовища, лідери громадських думок, блогери, через що відбувається тиражування створених на першому підготовчому інформаційному етапі високоемоційних повідомлень та новин.

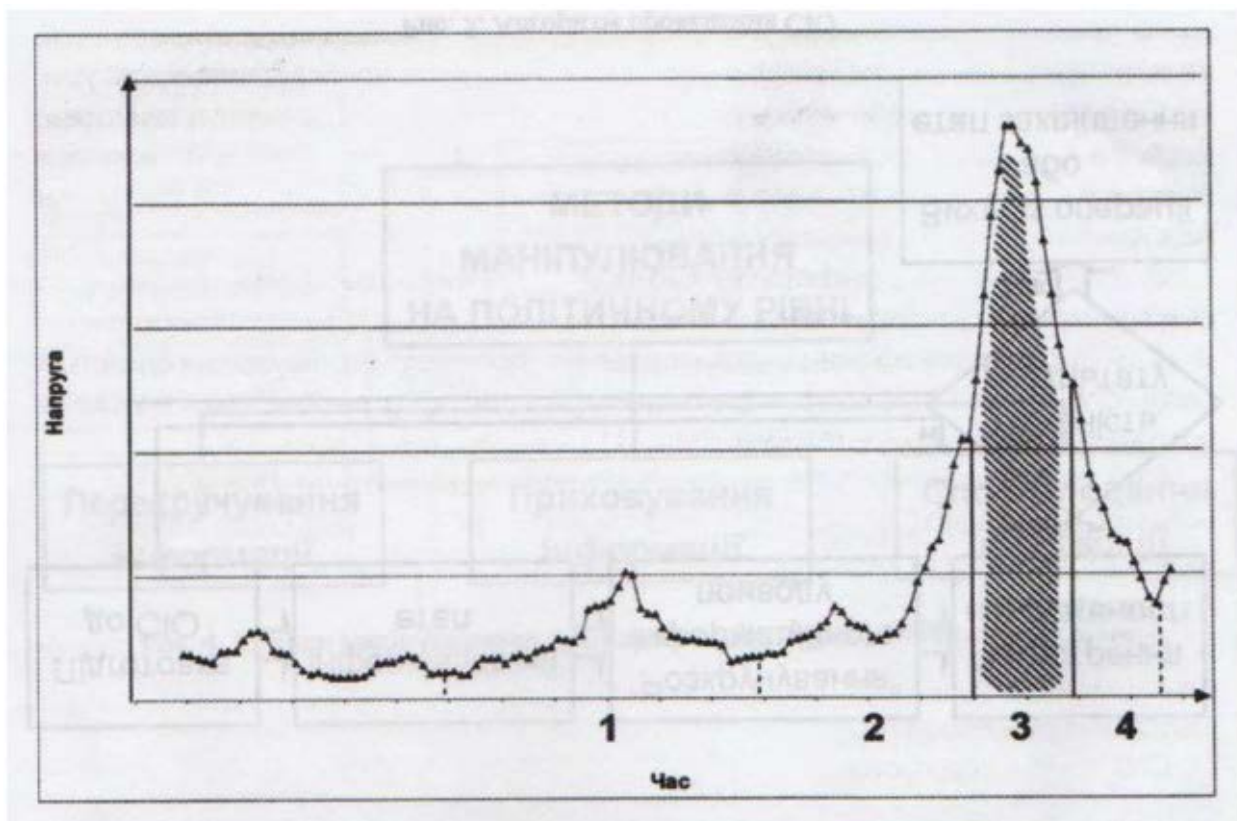
**Етап загострення напруження.** Під час цього основного етапу відбувається найбільше загострення в інформаційному просторі, яке використовується для перетворення напруження в утворення протестних настроїв, парламентських криз, стимуляції початку масових заворушень. У контексті війни можуть підштовхувати до масової здачі в полон, до прояву недовіри до вищого військового керівництва країни та саботажу ухвалених рішень.

**Етап виходу з операції.** На заключному етапі проведення ІПСО використовується ефект, здобутий на попередніх етапах. Відбувається маскуванню намірів проведення наступних нових ІПСО у випадку невдачі

попередньої, а також введення відволікаючих тем в інформаційний простір [7, с. 16].

Наглядне відображення етапів зростання напруги під час проведення ІПСО проілюстровано на графіку 1.2.

Графік 1.2 Рівні напруженості за етапами проведення ІПСО [47, с. 45]



Основна мета ІПСО може відрізнитися залежно від умов її проведення. Так, у мирний час основою задачею ІПСО є здобуття інформаційної гегемонії в регіоні впливу, втручання в політичні процеси та закріплення сприятливого сприйняття об'єктів впливу до себе. Під час військових дій ІПСО стають інструментом дестабілізації внутрішньої ситуації в країні, відбувається вплив на свідомість цивільного населення, підриє довіри до влади та формуються антивоєнні настрої в країні, на яку здійснюється вплив. Після закінчення бойових дій основою задачею ІПСО стає формування лояльного сприйняття окупаційної влади та дискредитація проявів опору.

Досягнення цих цілей здебільшого відбувається за рахунок проведення різних за масштабом інформаційно-психологічних спеціальних операцій. Фахівці виділяють три основні види ІПСО: стратегічні, оперативні та тактичні

[2, с. 6]. Основною одиницею виміру рівня, до якого належить конкретна інформаційно-психологічна спеціальна операція, є обсяг аудиторії, що піддається впливу.

Стратегічні ПСО здійснюють вплив на національному рівні, вони орієнтовані на широкі верстви населення, основна мета – вплинути на мільйони людей. За своєю тривалістю належать до довгострокових інформаційно-психологічних операцій.

Оперативні ПСО є складовим компонентом стратегічних ПСО. Вони спрямовують свій вплив на меншу за кількістю аудиторію та мають більш точковий вплив. За тривалістю можуть бути як довгостроковими, так і середньостроковими.

Тактичні ПСО – найменші за обсягом охоплення аудиторії інформаційно-психологічні операції, спрямовані впливати на конкретну цільову аудиторію. Мета тактичних ПСО збільшити аудиторію впливу та «перерости» у оперативну ПСО [2, с. 7]. За тривалістю є середньостроковими.

Отже, інформаційно-психологічні спеціальні операції використовують здебільшого, щоб впливати на потрібні середовища, аудиторію та досягати своїх цілей на території ворога [10]. На території власної держави ПСО проводяться з метою впливу на суспільні настрої, консолідації громадської думки та дискредитації противника в очах власних громадян. Основне завдання ПСО – змінити поведінку, вплинути на свідомість, викликати формування необхідних емоцій у людини, які натомість мають спонукати її до певних деструктивних дій [7, с. 18].

### 1.3 Методи, що використовуються для проведення ІІСО

Сучасні вітчизняні дослідники виокремлюють різні ознаки проведення ІІСО:

- зростання кількості повідомлень негативного змісту з певної соціально-політичної або (та) економічної тематики;
- зростання емоційності повідомлень;
- зростання тенденційності повідомлень;
- зростання сенсаційності;
- лавиноподібність повідомлень [12].

Можливість виокремити ознаки проведення ІІСО є наслідком активного використання різноманітних методів впливу на людей, що застосовуються з метою маніпулювання емоціями та переконаннями, впливу на поведінку та думки. Результатом успішної дії цих методів може бути зміна ставлення до певних подій або осіб, поява бажання до дій.

У контексті інформаційної війни, яку проводить РФ не лише проти України, а й проти держав-партнерів, фундаментальним методом, що використовується для впливу, є маніпуляція.

**Маніпуляція** – спонукання суб'єкта, яким управляють, уявно самостійно й добровільно ухвалювати рішення, бажані для того, хто управляє, за допомогою спеціально підготовленої та певним чином поданої інформації [2, с. 6].

В умовах сучасної війни маніпуляція є основою для реалізації таких п'яти методів:

- дезінформування;
- пропаганда;
- диверсифікація громадської думки;
- психологічний тиск;
- поширення чуток [70].

**Дезінформування** – неправдиві, навмисно перекручені відомості про які-небудь події [23]. Метою поширення дезінформації може бути спонукання об'єкта до дій вигідних для суб'єкта, що проводить дезінформування.

У сучасних умовах з метою легітимації дезінформування може використовуватися поширення «витоків» інформації із закритих джерел: із розвідки, із секретних документів, із близького оточення вищого військового керівництва.

**Пропаганда** – поширення різних політичних, філософських, наукових, художніх, мистецьких та інших ідей з метою їхнього впровадження в масову свідомість суспільства [54].

Загалом виділяють три форми пропаганди відповідно до джерела її походження. Так, «біла пропаганда» є результатом інформаційної кампанії, що проводиться урядом або офіційними відомствами, включаючи військові командування на різних рівнях. «Сіра пропаганда» не має чіткого ініціатора, зацікавленого у впливі. «Чорна пропаганда» походить від джерел із відмінними поглядами на офіційну позицію, може проводитись спецслужбами іноземних країн.

Західні дослідники сучасних психологічних воєн виділяють два рівні пропаганди під час війни: стратегічний та тактичний. Стратегічна пропаганда спрямована на ворожі сили, народи, окуповані території та призначена для досягнення запланованих результатів протягом визначеного періоду. Тактична пропаганда натомість спрямована на конкретну аудиторію і виконується на підтримку локалізованих бойових дій [96].

Окрім описаних поділів, пропаганда може бути позитивною та негативною. Позитивна пропаганда спрямована на підвищення підтримки або зацікавленості у певній ідеї, гармонізації суспільного життя та не несе маніпулятивного підтексту. Негативна пропаганда, навпаки, ставить за мету дискредитацію та демонізацію певних ідей, поглядів або осіб.

**Диверсифікація громадської думки** – створення штучних проблем та резонансне представлення їх з метою розосередження уваги населення від

вирішення дійсно важливих проблем та затримки в ухваленні необхідних рішень.

**Психологічний тиск** – вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз із метою спонукання до певної запланованої моделі поведінки [70].

**Поширення чуток** є важливою складовою частиною інформаційної агресії у тилу противника. Це метод, основною метою якого є поширення переважно неправдивої інформації за рахунок міжособистісної комунікації здебільшого цивільного населення.

Варто зауважити, що методи, описані у цьому розділі, є лише основними, загально описаними у літературі частинами ППСО. Насправді ж під час інформаційно-психологічної операції можуть використовуватися також:

- містифікація;
- фальсифікація;
- симуляція;
- підміна понять;
- введення в оману;
- наклепи;
- блеф;
- діпфейки [7, с. 21].

Такий широкий арсенал методів ППСО дозволяє адаптувати їх під конкретні обставини та ефективно впливати на емоційні настрої людей. Затяжна війна, що розпочалася в 2014 році лише підсилює ризики для українського суспільства піддатися негативному впливу російських ППСО.

Варто зауважити, що війна справляє суттєвий вплив на психологічний стан особистості, зумовлюючи підвищену вразливість до маніпулятивного інформаційного впливу. За словами директора Європейського регіонального бюро ВООЗ доктора Ганс Ключе: *«...За нашими оцінками, майже 10 млн людей в Україні мають ризик психічних розладів, від легких до важких. З наближенням третьої річниці війни такі виклики лише зростають...»* [15].

Постійні ракетні обстріли, складна ситуація на полі бою та продовження активних наступальних дій РФ призводять до того, що сьогодні, відповідно до результатів дев'ятої хвили дослідження настроїв українців компанії Gradus Research, понад 55% опитаних дедалі гостріше відчуває втому та емоційне виснаження. Окрім того, рівень напруженості серед респондентів – 43%, роздратування – 32%, безсилля – 31%, розчарування 29%, страху – 28% та гніву – 25% [20]. Така емоційна вразливість та виснаження населення, зумовлені тривалим перебуванням у стані війни, роблять ПСО особливо ефективним інструментом у руках противника.

Отже, загрози, що виникають в результаті застосування різних методів, що використовуються для проведення ПСО, роблять їх дослідження важливим для розуміння впливу інформації на суспільство та виявлення шляхів захисту від негативних наслідків маніпулятивного впливу цих методів [7, с. 22]. Усвідомлення принципів інформаційно-психологічного впливу є критично важливим для формування ефективних стратегій інформаційної безпеки та збереження внутрішньої стійкості українського суспільства в умовах триваючої війни.

#### **1.4 Органи, що займаються розробкою та поширенням ІІСО в РФ**

Описані у попередній частині методи, що використовуються для проведення ІІСО, є основою арсеналу військ інформаційних операцій, які в умовах сучасної війни є самостійним родом військ.

Війська інформаційних операцій є важливою складовою ведення бойових дій в інформаційному просторі. Саме тому вони мають розгалужену структуру, серйозну штатну чисельність та якісне технічне забезпечення, що свідчить про їх ефективність та важливість. Агресивний характер інформаційного протистояння, атаки на свідомість, цінності, принципи та на здатність ухвалювати рішення є лише деякими з проявів діяльності цих військ.

Український підручник з інформаційного-протиборства виділяє шість основних суб'єктів проведення ІІСО:

- керівництво іноземної держави (головний суб'єкт, всі інші – виконавці);
- ЗМІ (іноземні та підконтрольні вітчизняні);
- неурядові організації (іноземні й підконтрольні вітчизняні);
- спецслужби іноземної держави;
- інтернет-ресурси;
- агентура впливу іноземних держав та підконтрольні лобістські структури [47, с. 43].

Наглядне відображення основних суб'єктів проведення ІІСО та їх місце проілюстроване на діаграмі 2.1.

Діаграма 2.1 Основні суб'єкти проведення ІІСО [12; 7, с. 23]



Згідно зі звітом Державного департаменту США за 2020 рік про діяльність Центру глобальної взаємодії, що відповідає за протидію іноземній дезінформації та пропаганді, Російська Федерація володіє розгалуженою глобальною екосистемою дезінформації. Ця екосистема – це сукупність офіційних, підконтрольних платформ і анонімних каналів, які РФ використовує для створення та поширення фейкових наративів та здійснення інформаційного впливу. Вона складається з п'яти основних складових:

1. Офіційні урядові канали комунікації
2. Державні медіа РФ, що діють в усьому світі
3. Використання посередників (проксі-джерел) для поширення дезінформації
4. Застосування соціальних мереж як зброї
5. Дезінформація, здійснювана за допомогою кіберзасобів [95].

Від початку гібридної агресії Російська Федерація витратила та інвестувала колосальні кошти для здійснення інформаційного впливу. Так, ще у 2016 році, за словами голови правління Міжнародного центру перспективних досліджень Василя Філіпчука, РФ, за різними підрахунками, витратила на інформаційну війну до 4 мільярдів доларів щороку [27].

Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення, РФ не лише продовжує інвестувати в інформаційну війну, а й значно нарощує обсяги фінансування, спрямовуючи ще більше ресурсів на створення та поширення дезінформації, вигідних наративів, інформаційно-психологічних операцій, спрямованих як проти України, так і проти міжнародної спільноти. Як зазначає головний спеціаліст Управління стратегічних комунікацій Апарату Головнокомандувача ЗСУ Тарас Дзюба: *«...Нам відомо, що не менш як 1 мільярд євро щороку ворог з 2014-го виділяє на розвиток підрозділів своїх засобів масової інформації. Зауважу! Не на інформаційне супроводження, а саме на розвиток розгалуженої державної медійної інфраструктури...»* [84]. На третій рік повномасштабної війни, не досягнувши значної переваги на полі бою, Російська Федерація продовжує збільшувати інвестиції в інформаційну боротьбу. Згідно з даними Центру протидії дезінформації, на 2025 рік у держбюджеті РФ передбачено понад 1,4 мільярди доларів на фінансування пропагандистських ресурсів, що на 13% більше, ніж у 2024 році [81].

Держава відіграє ключову роль у проведенні ППСО, як зазначав колишній керівник підрозділу інформаційно-психологічних операцій Анатолій Кравчук під час інтерв'ю в студії Громадського: *«Інформаційно-психологічні операції в цілому проводяться насамперед державою. Тобто, існує державний рівень та рівень, який бере на себе конкретне міністерство. Це не обов'язково має бути Міністерство Оборони, це може бути й інше якесь силове відомство. Дуже важливо, щоб інформаційно-психологічні операції проводилися з державного рівня, тому що, якщо лише конкретне міністерство буде займатися цим питанням, а держава не буде включена в цей процес, результат буде точковий та малоефективний»* [92].

З моменту створення Російської Федерації органи спецпропаганди, сформовані за часів Радянського союзу, були підпорядковані воєнній розвідці ГРУ ГШ ЗС РФ. На їх основі були сформовані загони психологічних операцій, які отримали відповідний символ – поєднання міжнародного знаку психології

та гвоздики, яка є ключовим геральдичним знаком у символіці воєнної розвідки Росії [48].

Основний досвід частини психологічних операцій здобували, беручи участь у конфліктах, організованих РФ на території колишнього Радянського союзу. Так, частини психологічних операцій були задіяні в операціях у Чечні, Придністров'ї, Грузії [48].

Під час Російсько-Грузинської війни 2008 року сили психологічних операцій продемонстрували значні успіхи в своїй діяльності.

Безпосередньо перед початком російського вторгнення до Грузії кількість кібератак та спам-розсилок зросли у кількості та складності в рази. Веб-сайти, які тоді постраждали від атаки, окрім сторінки президента Грузії, охопили сторінки парламенту, МЗС, МВС, кількох інформаційних агентств та навіть банків. На сайтах цих установ з'явилися колажі зображень, які зображують і порівнюють Президента Грузії Михайла Саакашвілі в позах Адольфа Гітлера.

Окрім цього, російські спецслужби спробували повпливати на початкову міжнародну думку про конфлікт. Так, вони намагались маніпулювати опитуваннями в інтернеті на різних сайтах типу CNN. Ця діяльність дозволила російським спецслужбам впливати на початкове сприйняття і зобразити дії Росії лише як миротворче втручання [97].

У період з 2013 по 2014 роки у складі частин психологічних операцій була сформована нова структурна одиниця – «Війська інформаційних операцій», на яку покладалось планування і проведення ІПСО в інтересах Російської Федерації [79; 7, с. 25]. Коментуючи створення нової структури, міністр оборони РФ Сергій Шойгу зазначив: *«Було створено війська інформаційних операцій, що набагато ефективніші й сильніші... того управління, яке називалося контрпропагандою»*, – та додав, що однією з причин створення було те, що *«...Пропаганда повинна бути розумною, грамотною і ефективною...»* [53].

З початку гібридної агресії ці структури здобули значний досвід в проведенні ІПСО на території України. Своєю діяльністю вони

дестабілізували ситуацію, займалися поширенням необхідних наративів та виправдовували дії з боку РФ. Детально про один з таких відділів було описано у книзі британського журналіста Пітера Помаранцева «Це не пропаганда». Відповідно до його розслідування, один з офісів, що займався «спеціальними проєктами» для «допомоги батьківщині» розташовувався у місті Санкт-Петербург у районі під назвою Ольгіно. Там, майбутнім спеціалістам з ІІСО пропонували гарну зарплату та стабільну працю. У середині ферми, як називає цю установу автор, на кожному поверсі стояли суцільні щільні ряди комп'ютерів, за якими цілодобово працювали кілька робочих змін. Працівники заходили за перепустками, якими відзначали час прибуття та закінчення роботи. Щодня їм надсилали вордівські документи зі статтями на політичні теми та «висновками», які вони мали з них зробити: що ЄС – просто васал США або що Україною, на яку Росія напала, керують фашисти [50].

У своєму інтерв'ю представник пресслужби Головного управління розвідки Міністерства оборони України Юсов Андрій Володимирович коментував роботу російських інформаційних військ так: *«У цілому подібними операціями займаються групи, які працюють у всіх російських спецслужбах – це і ФСБ, і ГРУ, окремо є центри ІІСО і в генштабі РФ. Якщо говорити про кількість ІІСО в РФ, то це наймасштабніша бойова мережа, яка сьогодні існує, напевно, у світі»* [83; 7, с. 26]. Згідно з «Посібником з війни нового покоління РФ», оприлюдненим армією США у 2016 році, РФ, окрім використання офіційних державних структур, активно залучає кримінальні хакерські угруповання та тисячі професійних хакерів для проведення інформаційних операцій. Такий комплексний підхід дозволяє Росії діяти більш агресивно та гнучко в кіберпросторі, що забезпечує перевагу над американськими підрозділами, які обмежені самонакладеними етичними стандартами, дотриманням міжнародного права та пріоритетом оборонних дій над наступальними [88].

З початку повномасштабного вторгнення РФ в 2022 році частини психологічних операцій відіграють активну роль в інформаційній війні проти

України. Використовуючи досвід, набутий у Грузії, частини психологічних операцій займаються також легітимацією російської влади на окупованих територіях України. Так, у повідомленні Генерального Штабу ЗСУ за 19 березня 2022 року повідомлено про безпосередню участь військ інформаційних операцій на території України: *«Показово, що начальник 652-ї групи Інформаційно-психологічних операцій російських терористичних військ отримав сувору догану за слабку роботу зі створення так званої «Херсонської народної республіки». Кремлівське керівництво не задоволене тим, що через народний спротив немає навіть умовно-показової картинки»* [16; 7, с. 26].

Незважаючи на значну кількість вже існуючих підрозділів, РФ продовжує активно формувати нові та розширювати наявні. За даними Головного управління розвідки, за останній рік спецпідрозділи ІПСО були створені у складі 3-ї та 51-ї загальновійськових армій ЗС РФ, а для їхнього укомплектування кваліфікованим особовим складом у 2024 році було впроваджено підготовку окремої групи військових спеціальностей під назвою «Інформаційне протиборство» [22].

Отже, Російська Федерація з моменту свого створення активно займалася розвитком сил інформаційно-психологічних операцій. Сьогодні вони мають розгалужену структуру, значне фінансування, гарне технічне забезпечення та великий досвід у проведенні різних інформаційних операцій. У межах як гібридної, так і повномасштабної агресії проти України ці сили продовжують відігравати важливу роль. Їх основна діяльність сьогодні спрямована на дискредитацію України та Збройних Сил, формування панічних настроїв серед цивільного населення, підриві довіри до вищого військового керівництва, спотворенні інформаційної реальності в Україні та за її межами [7, с. 26].

## **Розділ 2. ІІСО РФ у період гібридної війни проти України (2014-2022)**

### **2.1 Мета і наративи ІІСО РФ у період 2014–2022 років**

2014 рік можна вважати найбільш складним та буремним в історії незалежної України. Силовий розгін студентів на Майдані Незалежності у ніч на 30 листопада 2013 року, що виступали проти призупинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію України з ЄС, став поштовхом до початку Революції Гідності. Тотальна корумпованість державної влади, кумівство та небажання вищого керівництва розвивати державу демократичним шляхом сприяли активній підтримці протестів, що почалися по всій території країни. Застосування вогнепальної зброї проти протестувальників у лютому 2014, що призвело до чисельних жертв, та втеча президента Віктора Януковича до РФ стали кульмінацією цих подій.

Повалення влади революційним шляхом завжди є серйозним викликом для державних інституцій, оскільки супроводжується руйнуванням усталеної ієрархії влади та дезорганізацією в управлінні. Зважаючи на це, РФ використала внутрішньополітичну нестабільність в Україні як сприятливий момент для реалізації власних амбіцій та підриву українського суверенітету. Так, вже вночі 27 лютого будівлі Верховної Ради та Уряду АРК були захоплені російськими спецпризначенцями та встановлено на них російські прапори. Окрім того, було швидко проведено «референдум» та 18 березня проголошено про приєднання Криму до складу РФ [43].

Анексія Криму без суттєвої міжнародної протидії та реакції дала імпульс для подальшого розгортання агресивної політики РФ щодо України, зосередженої на дестабілізації ситуації в східних і південних областях. Очевидно, в планах РФ було повторення «кримського сценарію» спираючись на наявність проросійськи налаштованого населення та значної частки російськомовних громадян.

Загалом, у цей період проти України розпочалася гібридна війна, яка включала:

**1. Активну підтримку проросійських рухів з боку РФ.** Російські спецслужби та агентура координували діяльність місцевих проросійських елементів, надаючи їм фінансову, організаційну та ідеологічну підтримку. За даними СБУ, організація проросійських виступів в Одесі взимку 2014 року здійснювалася під безпосереднім керівництвом з Росії. Так, місцевим сепаратистам передавалися інструкції з Москви [68]. Окрім Одеси, хвиля проросійських виступів, що супроводжувалися спробами захоплення адміністративних будівель та зіткненнями з проукраїнськими активістами й правоохоронцями, прокотилася Харковом, Дніпром та Запоріжжям. Ці скоординовані акції мали на меті сформувати штучне враження масової підтримки ідей «русского мира» та бажання відділення регіонів від України.

**2. Залучення російських громадян у діях проти України.** З початком гібридної агресії, РФ залучала не лише місцевих сепаратистів, але й значну кількість своїх громадян для ескалації та підтримки бойових дій проти України. Показовим є зізнання відставного полковника РФ Ігоря Гіркаїна, командувача військ самопроголошеної ДНР у 2014 році: *«Спусковий гачок війни все ж таки натиснув я... Маховик війни, яка досі триває, запустив наш загін»* [85]. В цьому контексті також показовими є слова українського колабораціоніста Павла Губарева: *«Першим, без перешкод, прибув Стрелков (Ігор Гіркаїн). Без нього Донецьк і Луганськ чекала б доля Одеси та Харкова – тотальний провал...»* [30]. Загалом, залучення російських громадян було системним елементом, що дозволяло РФ приховати пряме військове втручання та підтримувати боєздатність сепаратистських угруповань, створюючи ілюзію громадянської війни.

**3. Активне проведення інформаційно-психологічних операцій.** Інформаційно-психологічні операції стали ключовим компонентом успішної реалізації стратегії «гібридної війни» проти України, забезпечуючи вплив на суспільні настрої та дестабілізуючи політичну ситуацію. Коментуючи масштаби інформаційних кампаній РФ проти України колишній головнокомандувач об'єднаних Збройних сил НАТО в Європі Філіп Брідлав

сказав: *«Це найбільш дивовижний інформаційний блицкриг, який ми коли-небудь бачили в історії інформаційних воєн»* [28].

Загалом, російські інформаційно-психологічні операції були спрямовані на 4 ключові аудиторії:

1. **Населення України.** Головною метою інформаційного впливу було посіяти паніку, підірвати довіру до нової української влади, армії та державних інституцій. Крім того, інформаційні операції були спрямовані на розкол українського суспільства за мовною, етнічною, регіональною, політичною ознаками та деморалізацію громадян.

2. **Населення Росії.** Основна мета – виправдати агресію проти України та сформувати підтримку дій сепаратистських угруповань. У медійному просторі створювався образ «братнього народу», який потребує захисту від націоналістів, що прийшли до влади. Загалом, забезпечення підтримки серед внутрішньої аудиторії було ключовим завданням для російської влади. Відповідно, протягом 2014 року провідні російські телеканали приділяли основну увагу висвітленню подій в Україні [24]. Про ефективність розгорнутої інформаційної кампанії проти України свідчать результати опитування «Левада-Центру» за листопад 2014 року, згідно з якими більшість росіян були переконані, що Україна воює з населенням Донбасу, тоді як лише 6% респондентів визнавали участь РФ у конфлікті [13]. Такі результати є підтвердженням успіху російської пропаганди у спотворенні реальності для власного населення.

3. **Міжнародна спільнота.** Завданням ІІСО для цієї аудиторії була дискредитація України, делегітимізація української влади та представлення конфлікту як внутрішньоукраїнського протистояння за владу. Основна ціль – послабити міжнародну підтримку України, зняти або пом'якшити санкції проти Росії та легітимізувати її дії.

4. **Населення тимчасово окупованих територій.** На територіях, що були під контролем сепаратистів та РФ активно проводились ІІСО з метою нав'язування російської ідентичності, придушення проукраїнських настроїв,

утвердження окупаційної влади та мобілізації населення до лав незаконних збройних формувань.

У період з 2014 по 2022 рік мета інформаційно-психологічних операцій РФ проти України зазнавала певних трансформацій, хоча ключові наративи залишалися незмінними. На початковому етапі основний акцент робився на дестабілізації ситуації в Україні, розпалюванні сепаратистських настроїв, легітимізації анексії Криму та підтримці бойових дій на Донбасі. ІІСО були спрямовані на формування образу «громадянської війни», «захисту російськомовного населення» та дискредитацію влади як «нелегітимної» і «націоналістичної». Використання таких наративів дозволяло не лише мобілізувати кадрових військових для участі в бойових діях, а й людей з бойовим досвідом з інших країн. Як зізнався один з «добровольців» із Киргизстану в інтерв'ю «Радіо Свобода», основним мотивом його вступу до лав незаконних збройних формувань «ЛДНР» стала віра в повідомлення російських ЗМІ про відродження фашизму в Україні: *«Дивився телевізор і для мене було недопустимо, що в Україні до влади прийшли фашисти. Тим паче у мене ж дід воював»*, – зазначав боєць [94].

У період підписання «Мінських угод» ІІСО мали на меті закріплення вигідного трактування цих угод для РФ. Активно просувалися наративи про особливий статус Донбасу, порушення цих угод українськими військовими та в необхідності діалогу з представниками влади на тимчасово окупованих територіях.

Під час розгортання пандемії коронавірусу, РФ також активно проводила ІІСО на території України. Так, за повідомленнями керівника академічних програм Центру досліджень визвольного руху Володимира Бірчака: *«Дуже багато міфів і фейків, які поширюються про Covid-19, мають російське походження або їх поширюють люди, що працюють на Росію на території України»* [64].

Безпосередньо перед повномасштабним вторгненням РФ збільшила інтенсивність проведення ІІСО для виправдання своєї майбутньої агресії.

Розпочалась активна інформаційна кампанія з висвітлення зовнішньої загрози для Росії, що йде від України та НАТО. Окрім того, згідно звіту медіа-моніторингу щодо дезінформації відносно України за півріччя до повномасштабного вторгнення, громадської організації «Україна-2050», наратив про загрозу для Росії став одним з ключових, що мав за мету виправдання вторгнення військ РФ на територію України [36].

Загалом, за словами заступниці головного редактора української організації StopFake, яка спеціалізується на виявленні та протидії російській дезінформації, Вікторії Романюк, у період з 2014 по 2020 рік Росія використовувала щонайменше 19 наративів щодо України. Залежно від обставин, інтенсивність та тенденційність їх застосування змінювалася, однак основними залишалися три: дискредитація Збройних сил України, представлення України як «failed state», а також поширення меседжу про те, що при владі перебувають «націоналісти» та «бандерівці» [87].

Отже, за час гібридної війни РФ навчилася адаптовувати різні наративи та використовувати їх для проведення інформаційно-психологічних операцій проти України. Залежно від ситуації мета ІПСО змінювалась, але основна ціль залишалась єдиною – вплинути на населення України, змінити його емоційний стан та створити напруження в суспільстві.

## 2.2 Основні інформаційно-психологічні кампанії у 2014–2022 роках

Інформаційно психологічні операції проти України в період з 2014-го по 2022 рік проводилися постійно. Зважаючи на це у цій частині буде розглянуто найбільш масштабні та резонансні ІПСО у хронологічному порядку.

### Період активних бойових дій на Донбасі (2014-2015)

У розпал активних бойових дій на Донеччині РФ проводила інформаційно-психологічні операції для демонізації українських військових, створюючи їм образ безжалісних вбивць та нелюдів. Одним із найбільш резонансних прикладів такої ІПСО став сюжет російського «Першого каналу» сфабрикований у липні 2014 року про публічне розп'яття маленького хлопчика українськими військовими-націоналістами у Слов'янську. Відповідно до цього сюжету, ця історія є лише одним з багатьох прикладів знущань ЗСУ над населенням Донбасу. *«Взяли трирічну дитину в білизні, розіп'яли на дошці, як Ісуса. Один військовий прибивав, а двоє тримали»*, – такими жахливими подробицями російські пропагандисти намагалися шокувати аудиторію та посилити негативне ставлення до українського війська [75].

Після розслідування організації StopFake, виявилось, що головна героїня сюжету Галина Пишняк – дружина одного з бойовиків «ДНР», а жодних фото, відеопідтверджень чи свідків цієї історії в місті Слов'янськ журналісти-розслідувачі не знайшли [31].

Використання образу розп'ятої людини для демонізації військ супротивника не є новим прийомом. Так, ще під час Першої світової війни британська преса тиражувала міф про нібито розп'яття солдату з Канадського корпусу [59]. Як і в 2014 році, жодних підтверджень цей міф тоді не мав. Коментуючи використання такого образу для демонізації ЗСУ історик Петро Тима зазначав: *«Це спосіб закріпити у глядача стереотипи, які вже існують. Тобто про винятково жорстокість пов'язану з українськими націоналістами»* [86].

Загалом, цей сюжет став першою масштабною інформаційно-психологічною операцією, проведеною на офіційних телеканалах РФ. Його

метою було сформувати образ жорстокого й безпринципного ворога, викликати обурення та ненависть серед масової аудиторії до Збройних сил України. Пізніше, використання образу дітей як жертв звірств українських військових перетвориться на один з основних інструментів російської пропаганди, що регулярно застосовуватиметься для емоційного впливу на внутрішню та зовнішню аудиторію.

### **Період підписання та дії Мінських угод (2015-2021)**

Мінські угоди мали на меті забезпечити врегулювання війни на сході України та забезпечити перемир'я між Україною та сепаратистськими утвореннями «ЛДНР». Підписання та реалізація цих домовленостей дозволили РФ просувати власні наративи щодо причин та шляхів врегулювання конфлікту. Зокрема, основні напрямки ІПСО були зосереджені на вигідній інтерпретації положень цих домовленостей для РФ.

Створення та поширення фейкових повідомлень про нібито обстріли з українського боку й порушення режиму тиші були одним із ключових інструментів інформаційно-психологічних операцій Російської Федерації. Такі ІПСО мали на меті не лише дискредитувати Україну в очах міжнародної спільноти, а й перекласти відповідальність за зрив ухвалених домовленостей. У результаті українські військові систематично виставлялися як сторона, що порушує режим припинення вогню, незважаючи на наявні докази зворотного. Використання подібних фейкових звинувачень поширювалось для того, щоб створити у західних глядачів і політичних лідерів враження, що Україна є ненадійним партнером, нездатним та неготовим виконувати міжнародні зобов'язання, зокрема положення Мінських угод [5].

Важливою складовою ІПСО цього періоду було використання фальсифікацій та підміни понять через маніпулятивне подання інформації у вигідному для РФ контексті. Зокрема, заяву Президента Латвії Реймонда Вейоніса про те, що: *«Наближається рік з моменту підписання Мінських угод, які встановили відносне перемир'я у військовому конфлікті в Україні, і,*

ймовірно, ці угоди так і не будуть виконані», російські медіа подавали як свідчення того, що саме Україна не виконує Мінські домовленості [51].

Відповідно до «Білої книги спеціальних інформаційних операцій проти України за 2014-2018 роки», виданої Міністерством інформаційної політики України, у період Мінських угод найбільш масштабною ІПСО було поширення інформації про участь бойовиків ІДІЛ на стороні України [5]. Для поширення цієї ІПСО залучались офіційні представники влади в РФ та медіа. Так, віцепрем'єр Криму Руслан Бальбек в інтерв'ю російським медіа заявляв: *«Нам відомо про тренувальні табори в Херсонській області України, в яких готують прихильників ІДІЛ»* [74]. Керівники «ЛДНР» також активно поширювали цю ІПСО. Зокрема, Міністерство оборони ДНР поширювало заяви командувача військового корпусу Едуарда Басурина, в яких стверджувалося про виявлення на території психіатричної лікарні в Яснобродівці добровольців з арабських країн, припускаючи їх причетність до терористичної організації «Ісламська держава» [76].

Підсумовуючи, в цей період ІПСО були направлені здебільшого на міжнародну аудиторію з метою просування вигідного для РФ трактування Мінських угод, дискредитації України як ненадійного партнера та послаблення міжнародної підтримки. Залякування про участь терористів на боці ЗСУ та їх співпрацю з націоналістичними добровольчими формуваннями ефективно вплинули на міжнародну спільноту, що призвело до заборони використання наданої зброї США одному з найбільш боєздатних підрозділів – батальйону «Азов». Поширена ІПСО виявилась настільки ефективною, що лише через 8 років після довгих перевірок адміністрація Джо Байдена дозволила бригаді спеціального призначення «Азов» використовувати американську зброю, скасувавши накладену заборону [72].

### **Період підготовки до повномасштабного вторгнення (2021-2022)**

Повномасштабне вторгнення на територію України потребувало не лише значної військової підготовки, а й ретельно спланованої та успішно проведеної інформаційно-психологічної кампанії. За словами Андрія Шаповалова,

керівника Центру протидії дезінформації при РНБО України, починаючи з серпня 2021 року, російська пропаганда активізувала масштабну серію інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на російську, українську та міжнародну аудиторію [11]. Здебільшого у цей період повідомлення стосувалися майбутніх навчань українських військових під назвою «Об'єднані зусилля – 2021», подаючи їх як підготовку України до наступу на окуповані території Донбасу. Паралельно активно поширювалися фейкові заяви про нарощування українських військ біля лінії розмежування, обстріли цивільної інфраструктури та підготовку провокацій. Крім того, для демонстрації слабкості та нездатності ЗСУ ефективно протистояти загрозам, розгорталися ІПСО щодо спалахів пандемії COVID-19 у лавах української армії. Зокрема, російські ресурси стверджували, що в підрозділах ЗСУ, розміщених у Херсонській області, начебто зафіксовано спалах вірусної пневмонії. При цьому наголошувалося, що перші 2–4 дні командування нібито намагалося приховати факти захворювання, поки в більшості хворих не з'явилася задишка та сильний сухий кашель [40].

Після завершення навчань «Об'єднані зусилля – 2021» російські медіа активно поширювали фейкові документи, які нібито містили плани ЗСУ щодо проведення наступу на окупованих територіях Донбасу [58]. Окрему роль у російській ІПСО відігравали наративи про використання «живого щита» з мирного населення у разі реалізації цього плану. Також у цей період проводилися спекуляції навколо теми озброєння цивільного населення. Зокрема, російська пропаганда поширювала твердження, що українська влада нібито боїться видавати зброю громадянам, побоюючись втрати контролю. Такі меседжі активно циркулювали на фоні дискусій довкола Закону України «Про основи національного спротиву» [45].

Незадовго до 24 лютого розпочалося інтенсивне поширення ІПСО, спрямованих на звинувачення України в порушенні мирних угод та регулярних обстрілах із використанням забороненого попередніми домовленостями озброєння. Російські телеканали знову інтенсифікували

обговорення бойових дій на території України та активно просували тезу про збільшення кількості біженців з Донбасу через обстріли [63]. Новини підкріплювалися сфабрикованими сюжетами про страждання мирного населення, масову евакуацію дітей, руйнування критичної інфраструктури, що мало викликати емоційну реакцію у глядачів та закріпити образ України як агресора.

Загалом, у період підготовки до повномасштабного вторгнення РФ, використовуючи ІПСО, цілеспрямовано нагнітала напругу та послідовно демонізувала образ України. Окрім того, інформаційно-психологічні операції були ретельно синхронізовані із зростаючим дипломатичним тиском та поступовою ескалацією бойових дій. Така інформаційна кампанія допомогла РФ підготувати підґрунтя для майбутньої агресії, посіяти сумніви серед союзників України та деморалізувати українське суспільство ще до початку бойових дій.

### 2.3 Канали реалізації ІІСО

Забезпечення інформаційної безпеки нашої держави на початку гібридної агресії РФ стало справжнім викликом, оскільки значна частина російських медіа та онлайн-ресурсів вільно діяли на території України. Відповідно до результатів дослідження міжнародної організації Internews, у 2014 році значна частина населення східних областей отримувала інформацію переважно з російського телебачення, а в Донецькій області близько 71% респондентів зазначили його як основне джерело новин [33]. Такий високий рівень споживання контенту з ворожих джерел суттєво впливав на сприйняття подій та сприяв формуванню викривленої громадської думки. У зв'язку з цим, у березні 2014 року в Україні розпочався процес блокування трансляції російських телеканалів. Зокрема, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення зазначала: *«Враховуючи звернення Ради національної безпеки і оборони України від 6 березня і рішення РНБО від 1 березня 2014 року Про невідкладні заходи для забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, Національна рада з питань телебачення і радіомовлення закликає провайдерів програмної послуги тимчасово утриматися від ретрансляції в своїх мережах передач телеканалів Вести, Росія 24, ОРТ, РТР Планета...»* [38].

За даними дослідження СMeter компанії TNS, у 2016 році російська соціальна мережа «ВКонтакте» була другим за популярністю сайтом в Україні. Окрім того, пошукова система Yandex і поштова служба Mail.ru входили до п'ятірки найпопулярніших онлайн-сервісів [57]. Про небезпеку використання російських соціальних мереж повідомляв радник голови СБУ Маркіян Лубківський ще у 2014 році: *«Ми переконані, що сьогодні російські соціальні мережі є елементом тиску і впливу на наших громадян»* [78].

Усвідомлюючи активний розвиток сучасних технологій та використання інтернету, як ефективного каналу для реалізації ІІСО процес контролю та блокування лише посилювався, охопивши вже не тільки телевізійні канали, а й соціальні мережі, російські пошукові системи та онлайн-сервіси. Так, вже 15

березня 2017 року указом Президента було введено у дію рішення РНБО про блокування соцмереж «Вконтакте» та «Однокласники» та інших російських ресурсів на території України [26].

Завдяки розпочатим комплексним заходам щодо нейтралізації російських каналів реалізації ІІСО в 2014 році, зокрема блокування головних пропагандистських каналів РФ, частка населення, що споживала російське телебачення в Донецькій області знизилась на понад 55% в 2015 році [33]. Позитивні тенденції, що спостерігалися внаслідок ухвалення законів, спрямованих на протидію каналам реалізації ворожих ІІСО, підтверджують, що обмеження доступу до цих джерел стало критично важливим кроком у боротьбі з гібридною агресією РФ.

Загалом, у період з 2014 по 2022 рік РФ використовувала розгалужену мережу каналів для реалізації своїх інформаційно-психологічних операцій. Традиційні засоби масової інформації були основним інструментом проведення ІІСО. Проросійські телеканали та радіо систематично транслювали пропагандистські наративи, фейкові новини та сюжети. Газети та журнали, що виходили як на території Росії, так і на окупованих територіях України, активно поширювали контент, який відповідав поставленим цілям ІІСО.

Мережа проросійських новинних сайтів, що маскувалися під незалежні або нейтральні медіа відігравала також значну роль у реалізації цих операцій на території України. Подаючи маніпулятивні або відверто дезінформаційні матеріали, такі ресурси створювали враження об'єктивності, уникаючи блокування та санкцій з боку держави.

Зі зростанням популярності використання соціальних мереж як джерела отримання новин, саме ці платформи стали одним із головних каналів поширення інформаційно-психологічних операцій [46]. Використання ботоферм, фейкових акаунтів та розгалуженої мережі тролів дозволяло створити ілюзію підтримки та активно просувати необхідні наративи. За рахунок використання власної агентури, яка складалася з окремих політичних

діячів, експертів з різних галузей, журналістів та блогерів, темпи поширення ПСО лише збільшувались, а їх вплив ставав більш вагомим.

## **Розділ 3. ІПСО РФ у період повномасштабного вторгнення (2022–2024)**

### **3.1 Мета і наративи ІПСО РФ під час повномасштабного вторгнення в Україну**

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну розпочалося 24 лютого 2022 року і триває вже понад три роки. Інформаційний простір за цей час перетворився на ще одне поле бою, де фейки та наративи стали зброєю, спрямованою на підрив стійкості України та розкол міжнародної коаліції.

З початком повномасштабного вторгнення мета та наративи інформаційно-психологічних операцій суттєво змінилися, хоча чотири ключові аудиторії, на які вони були спрямовані, залишилися незмінними.

1. **Населення України.** Протягом трьох років основним завданням ІПСО є деморалізація українського суспільства та підрив його волі до опору. Ворог поширює інформацію про значні втрати особового складу ЗСУ, відсутність підтримки від західних партнерів та намагається схилити громадську думку в терміновій необхідності початку переговорів.

2. **Населення Росії.** ІПСО спрямовані на легітимізацію власних дій, демонізацію України та її західних союзників. Системний підхід в цілеспрямованому інформаційному впливі на власне населення дозволяє РФ мобілізувати населення на підтримку власних дій та ефективно закріплювати в суспільній свідомості наративи про вимушений характер дій на території України, боротьбу з нацизмом та захист російськомовного населення, що все більше зазнає утисків. Відповідно до даних Європейського центру аналізу та стратегій, що провів опитування на території РФ на початку 2024 року, близько 7 мільйонів придатних до служби російських чоловіків потенційно готові взяти участь у війні проти України, причому головним чинником готовності виявилися ідеологічні та нематеріальні стимули [69]. Ці показники є свідченням глибокої ідеологічної обробки та ефективного інформаційного впливу, що здійснювався на населення РФ впродовж останніх трьох років.

3. **Міжнародна спільнота.** Основним завданням ІПСО для цієї аудиторії є дискредитація України, послаблення міжнародної підтримки та припинення

військової допомоги. Як зазначив Офіс Генпрокурора у квітні 2024 року: *«Мета цих операцій – зменшити обсяги міжнародної допомоги Україні та відволікти увагу світового співтовариства від масових та спланованих воєнних злочинів, які ЗС РФ щодня вчиняють на території України»* [60]. Окрім цього, активно просуваються наративи про нібито тотальну корумпованість української влади, неефективність санкцій, готовність Росії до мирних переговорів та небажання українського керівництва долучатися до цього процесу, мета яких сформувані викривлені уявлення про перебіг війни та посіяти сумніви щодо доцільності подальшої підтримки України.

**4. Населення тимчасово окупованих територій.** Для цієї аудиторії ІІСО спрямовані на придушення будь-якого опору, закріплення окупаційної влади та утвердження переконання, що повернення під український контроль неможливе. Також активно просуваються наративи про історичну приналежність цих територій до Росії та їх «звільнення» від «українського режиму».

На початку повномасштабного вторгнення інформаційно-психологічні операції РФ мали на меті забезпечити інформаційне прикриття військової агресії, дезорієнтувати українське суспільство, посіяти паніку, зруйнувати довіру до вищого керівництва держави та деморалізувати населення. Активно поширювалась дезінформація про успіхи російських військових, неминуче захоплення та оточення Києва, а також про масову здачу в полон українських військових.

Зі зміною ситуації на полі бою та відходу окупаційних військ з територій Київщини, Чернігівщини та Сумщини основною метою ІІСО стало виправдання власних поразок та заперечення воєнних злочинів, здійснених російськими військовими на окупованих територіях. Так, в інформаційному полі активно поширювались наративи про «жест доброї волі» та «перегрупування», які мали на меті показати відступ як свідоме, сплановане рішення, а не як результат успішних дій ЗСУ.

Успішні наступальні операції на Харківщині та Херсонщині спричинили посилення риторики щодо потенційного застосування ядерної зброї та загроз ескалації за рахунок поставок західної військової техніки. Такі ІПСО мали на меті залякати союзників України та знизити обсяги військової допомоги перед майбутнім контрнаступом.

Після контрнаступу ЗСУ влітку 2023 року та переходу у позиційну війну, ІПСО мало на меті підірвати моральний дух українців та дискредитувати Україну в очах західних партнерів, які надавали допомогу для цієї операції. Активно почали поширюватися наративи про те, що РФ має необмежені ресурси, а подальший опір України лише призводить до більших втрат та руйнувань.

Загалом, від початку повномасштабного вторгнення, за даними збірника Головного управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України, опублікованого у 2023 році, Росія запустила понад 100 брехливих наративів щодо російсько-української війни [37]. Залежно від ситуації на полі бою здійснювалося поширення відповідних наративів та ІПСО, які за цей період стали невід'ємною частиною російської інформаційної війни.

### 3.2 Основні інформаційно-психологічні кампанії у 2022-2024 роках

Упродовж 2022-2024 років ІПСО залишалися постійним інструментом впливу, адаптуючись до ситуації на фронті та охоплювали широкий спектр наративів, спрямованих на різні цільові аудиторії. Протягом цього періоду можна виокремити кілька ключових інформаційно-психологічних кампаній, які мали системний характер і відображали трансформацію російської інформаційної стратегії відповідно до перебігу війни.

#### Початок повномасштабного вторгнення

На початку повномасштабного вторгнення ІПСО РФ досягали найбільшого ефекту, оскільки емоційне напруження в суспільстві було надзвичайно високим. У стані стресу та невизначеності люди були схильні вірити та активно поширювати дезінформацію. ІПСО про мітки, які нібито наносили диверсанти, стала однією з наймасштабніших інформаційних кампаній, що мала на меті посіяти паніку й взаємну недовіру серед цивільного населення. Завдяки успішній реалізації цієї ІПСО повідомлення про мітки на дахах викликали масову істерію, відбувались переслідування випадкових людей, а в окремих випадках це призводило до затримань невинних осіб. Розслідування проєкту «Система» у 2024 році довело, що це ІПСО є результатом спланованої кампанії російського ультраправого політтехнолога, пов'язаного з ГРУ, який намагався за допомогою міток посіяти страх та паралізувати українське суспільство [56].

Використання страху як потужного інструменту впливу також було застосовано під час проведення ІПСО про наступ «кадірівців» на Київ. Так, засновник ініціативи «Без Брехні» Олександр Гороховський стверджував: *«Це була ІПСО про «страшних кадірівців»»* *«На початку березня 22-го року раптом почали в соціальних мережах циркулювати відео, фотографії з заходу, який відбувся у Грозному. Там Кадіров зібрав своїх вояків...»* *«...він там промовляв «полум'яні речі», сказав, що ми зараз йдемо на Україну, йдемо на Київ... Ми тут усіх зараз победім. Бо йдуть там 70 тисяч чи 50 тисяч кадірівців»* [14].

Важливим напрямком діяльності російських ІІСО у цей період були кампанії, направлені безпосередньо на українських військових. Основна мета яких полягала у підриві морально-психологічного стану, деморалізації та підштовхуванні до дезертирства чи здачі в полон. Відомим прикладом є звернення Президента РФ Володимира Путіна, в якому він апелював до військовослужбовців ЗСУ: *«Ще раз звертаюся до військовослужбовців Збройних сил України. Не дозволяйте неонацистам і бендерівцям використовувати ваших дітей, ваших жінок і старих як живий щит... Візьміть владу у свої руки!»* [55].

Дискредитація української влади завжди була популярним напрямком ІІСО РФ. Однією з перших і найбільш інтенсивних кампаній на цю тему на початку повномасштабного вторгнення стало активне поширення інформації про нібито втечу Президента України Володимира Зеленського та інших вищих посадових осіб з Києва. Повідомлення про це з'явилися в перші дні, коли російські війська активно просувалися до Києва, що свідчить про заздалегідь сплановану та синхронізовану інформаційну операцію в поєднанні з військовим наступом. Президент України Володимир Зеленський особисто прокоментував поширення дезінформації про його втечу з країни: *«Кожні два дні з'являється інформація, що я кудись втік з України, з Києва. Але бачите, я перебуваю тут, ніхто нікуди не втік... Так що, ми працюємо»* [41].

Загалом, ІІСО на початку повномасштабного вторгнення були заздалегідь організовані та добре скоординовані. Вони були важливим доповненням активних наступальних дій, посилюючи паніку, дезорганізацію та недовіру в українському суспільстві. Коментуючи узгодженість цих дій, головний спеціаліст управління стратегічних комунікацій Генерального штабу ЗСУ, полковник Тарас Дзюба зазначав: *«Це була інформаційна кампанія, яка складалася з низки інформаційних операцій, закріплених і за регіонами, і за цільовими аудиторіями. Вона мала підтримувати дії збройних сил ворога»* [1].

### **Звільнення частини окупованих територій**

Після успішних дій ЗСУ з деокупації Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської та Херсонської областей завдання російських ПСО змістилося – замість поширення страху та хаосу вони зосередились на дискредитації військових успіхів України, висвітленні корупційних проблем, підриві довіри до вищого військово-політичного керівництва та розпалюванні соціальної напруги всередині країни. Коментуючи напрямки можливих ПСО РФ у цей період представник Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими Андрій Юсов заявляв: *«Ключові напрями російської пропаганди і спеціальних інформаційно-психологічних операцій проти українців залишаються незмінними: спробувати демотивувати, розколоти суспільство, підірвати довіру до Збройних сил і політичного керівництва України, гіперболізувати проблеми, які існують у державі. Наприклад, маніпуляції довкола красномовної теми корупції: “за що ви воюєте?”, “який сенс, якщо немає сенсу, здавайтеся”, “вони все вкрадуть”, “Америка вам не допоможе” і так далі»* [62].

Тема корупції в умовах війни викликає суспільне обурення, тому вона традиційно стає об'єктом інформаційно-психологічних операцій в цей період. За результатами дослідження «Виявлення та аналіз російських інформаційних загроз на тему корупції в українському медіапросторі» встановлено, що протягом шести місяців 2023 року російськими джерелами було активно поширено 86 інформаційних інцидентів, пов'язаних із темою корупції. Окрім того, за результатами аналізу було визначено сім ключових наративів, які найчастіше поширювались у контексті теми корупції. Серед найпопулярніших: звинувачення Зеленського в приховуванні фактів корупції, твердження про тотальну корумпованість України, а також тези про те, що саме корупція заважає отримати перемогу у війні [9]. Керівник відділу координації державної інформаційної політики із запобігання корупції НАЗК Павло Бульдович у цей період заявляв: *«...Тема корупції має потужний деконсолідуєчий потенціал і саме тому ворог так завзято її експлуатує»* [35].

Окрім масштабної інформаційної кампанії щодо висвітлення проблем корупції в Україні, ІПСО РФ були спрямовані на поширення інформації про нібито можливість нападу з боку Білорусі. На тлі постійних російсько-білоруських навчань спецслужби РФ активно поширювали інформацію про зростаючу загрозу та використовували цю тему, щоб посіяти паніку та створити атмосферу невпевненості серед населення. Зважаючи на активне поширення цієї ІПСО, Центр протидії дезінформації застерігав: *«...на даному етапі таку діяльність варто розглядати як елемент інформаційно-психологічної операції, спрямованої на створення панічних настроїв в українському суспільстві»* [82].

Загалом, ІПСО РФ мали на меті підтримання високого рівня інформаційної напруги в українському суспільстві. Так, використовуючи матеріали з публікації західних таблоїдів, російські спецслужби активно поширювали ІПСО про можливий великий наступ російських військ на сході України. Андрій Юсов в ефірі телемарафону, коментуючи можливий великий наступ, наголосив: *«Новий «великий наступ» росіян, прогнозований на кінець зими або початок весни, був «черговою пропагандистською аферою» росіян...»* *«Великий наступ мав налякати і дезорієнтувати Україну»* [42]. Проведення цієї ІПСО мало кілька ключових цілей. По-перше, переконати, що без поступок і переговорів війна триватиме дуже довго, змушуючи західних партнерів тиснути на українське керівництво. По-друге, підтримувати напругу в українському суспільстві та армії, що дозволяє завдавати збитки економіці і спробам відновлення нормального життя на деокупованих територіях. Наостанок, вона зміцнює переконання російського населення у тому, що невдачі, яких зазнала армія РФ, будуть виправлені наступного року [8].

### **Стабілізація фронту та перехід війни у позиційну**

Зі стабілізацією фронту та переходом війни у фазу виснаження РФ активізувала удари далекобійними ракетами по критичній інфраструктурі України. Основною метою таких атак стало виведення з ладу енергетичної інфраструктури, створення енергетичної кризи та тиск на політичне

керівництво через погіршення умов життя цивільного населення. Паралельно з масованими ракетними обстрілами РФ активно почала проводити інформаційно-психологічні операції спрямовані на поширення паніки та зневіри у здатності нашої держави захистити своїх громадян.

Одним із ключових інструментів у межах цієї ІПСО було використання фейкової інформації нібито з українських або західних розвідувальних джерел. Активно поширювалися повідомлення про «неминучі удари по всій території України» та «катастрофічну нестачу ракет ППО». Особливу увагу російські спецслужби приділяли також систематичному залякуванню кількістю та масштабом майбутніх атак. Оголошення про «500 ракет одночасно» були покликані викликати паніку серед населення, створюючи враження нескінченних ресурсів РФ та безсилля української протиповітряної оборони. Зокрема, була проведена масштабна ІПСО під виглядом попередження від Головного управління розвідки Міністерства оборони України, в якому йшлося про «особливо масований» удар по українських містах. Незважаючи на масштабність операції, повідомлення містило характерні для російських фейків граматичні помилки та було оперативно спростоване офіційними представниками ГУР [19].

Останні соціологічні дослідження вказують на значний рівень втоми від війни серед українського населення [21]. Зважаючи на це, проведення мобілізаційних заходів стає справжнім викликом для України. В таких умовах російські спецслужби активно використовують проблеми пов'язані з мобілізацією та активно запускають масштабні ІПСО, спрямовані на дискредитацію мобілізаційних процесів в Україні та представників ТЦК.

Головним наративом таких ІПСО є теза про масову примусову мобілізацію. В рамках цієї інформаційної кампанії системно поширюються фейки про затримання чоловіків представниками ТЦК на вулицях та тотальне ігнорування медичних протипоказань призовників. Паралельно з цим ворог активно просуває деструктивний наратив про так звану «бусифікацію» – викрадення громадян із подальшим насильницьким доправленням до

військкоматів. Коментуючи активне розповсюдження цих ІІСО в українському інформаційному просторі, начальник Головного управління розвідки Міністерства оборони України Кирило Буданов зазначив: *«Ви подивіться, насправді один-два якісь різкі випадки відбуваються десь на тиждень приблизно. Але коли ти дивишся Інтернет, створюється враження, що це кожного дня штук по сто мінімум відбувається»* [65]. Так, використовуючи поодинокі реальні інциденти, ворожі ІІСО перебільшують масштаб проблем із мобілізацією, поширюючи вирвані з контексту відео та створюючи уявлення, що кожен вихід з дому може завершитися примусовим доставленням до ТЦК та подальшою мобілізацією.

Окрім того, важливим напрямком для російських ІІСО у цей період також залишалась дискредитація вищого керівництва України. Головним об'єктом інформаційних атак став Президент Володимир Зеленський, якому приписували узурпацію влади, некомпетентність та зловживання повноваженнями. В кінці 2023 року російські спецслужби почали активно поширювали ІІСО про конфлікт між Президентом та Головнокомандувачем Збройних сил України Валерієм Залужним. Ця інформаційна кампанія стала першим етапом масштабної спецоперації під умовною назвою «Майдан-3», метою якої було утворити розкол в українському суспільстві та загострити суспільно-політичну ситуацію. Відповідно до даних Комітету з питань розвідки при Президентові України, ця спецоперація була однією з найдорожчих і ретельно спланованих. Її кінцевою метою було сформувати настрої, що закладуть у свідомість населення ідею про нелегітимність влади після закінчення терміну президентства Володимира Зеленського [25].

### 3.3 Канали реалізації ІІСО

З початку повномасштабного вторгнення, відповідно до аналітичного звіту Міністерства цифрової трансформації, на 10% зросла кількість населення, що проводить понад 3 години в інтернеті. Так, у 2024 році понад 80% населення України стали регулярними користувачами інтернету [3]. Результати соціологічних досліджень, описані у розділі 1.2, демонструють, що частка населення, яка користується різними онлайн-платформами для отримання інформації, сягає близько 73%.

Зважаючи на це, основним каналом реалізації ІІСО для РФ стає інтернет середовище. Найпопулярнішою соціальною мережею, якою користуються 78,1% українців є Telegram. Також понад 59,5% використовують YouTube та 44.6% Facebook відповідно [34].

Поширення ІІСО через телеграм-канали та канали на платформі YouTube стало надзвичайно популярним за останні роки. Так, лише за перші пів року війни на вимогу СБУ було заблоковано майже 500 проросійських Youtube-каналів з аудиторією більше 15 млн підписників та передано на блокування 1529 Telegram-каналів і ботів [4]. Окрім описаних онлайн-платформ, за останні роки значну популярність в Україні отримав TikTok. Коментуючи небезпеку цих платформ для українського суспільства голова благодійного фонду «Повернись живим» Тарас Чмут заявляв: *«Поки ми не закриємо TikTok, поки ми не закриємо Telegram, поки ми не почнемо щось робити відверто проросійськими блогерами і іншими псевдолідерами думок, на жаль, буде важко»* [49].

Важливим каналом поширення ІІСО в період повномасштабного вторгнення стали створені російськими спецслужбами фейкові телеграм-канали українських військових. Відповідно до журналістського розслідування в інформаційному полі України впродовж останніх років діяли 14 фейкових телеграм каналів, що маскувалися під офіційні сторінки військових підрозділів. Для залучення аудиторії вони використовували патріотичний контент, після чого починали поширювати зраду, сумнівні та панічні настрої.

В своїх публікаціях вони здебільшого критикували владу та висвітлювали виключно некомпетентність вищого військового керівництва країни [73].

Не менш значущою складовою для реалізації ІІСО також залишається агентура РФ на території України, яка відіграє значну роль у поширенні дезінформації та проведенні підривної діяльності на найнижчому рівні. Для вербування ворог використовує різні канали, зокрема зламани хакерами електронні скриньки з яких здійснюється розсилка, а у листах пропонується співпраця з російськими спецслужбами за винагороду [66]. Окрім вербування онлайн, ворог активно використовує сім'ї військовополонених для проведення ІІСО. Так, Контррозвідка Служби безпеки України викрила російську агентурну мережу, що шантажем намагалася залучити родичів та знайомих українських полонених для проведення інформаційних операцій з дескредитації вищого військово-політичного керівництва [67].

Оновлені методи проведення ІІСО, що активно розвиваються останнім часом, допомагають РФ ефективно поширювати необхідні ІІСО та наративи серед населення України, держав-союзників, а також у месенджерах та соціальних мережах. Як зазначав Центр Протидії Дезінформації: *«...Кремль фактично вибудував «цифрову армію»...» «Діпфейки, фейкові експерти, синтетичні особистості, аналіз соцмереж у реальному часі – усе це стало частиною пропагандистської машини держави-агресорки»*[80].

Загалом, збільшення використання інтернету та соціальних мереж серед населення України дозволяє РФ активно використовувати ці платформи для проведення ІІСО. Розвиток інструментів для здійснення впливу на конкретну цільову аудиторію допомагає ефективно впливати на необхідні верстви населення. Активне використання ботоферм, фейкових акаунтів, діпфейків дозволяє маніпулювати свідомістю громадян, створювати ілюзію масової підтримки певних наративів та провокувати соціальну напругу. У поєднанні з агентурною діяльністю, ці інструменти та канали реалізації ІІСО

продовжують становити серйозну загрозу інформаційній безпеці нашої держави та потребують системної протидії.

#### **Розділ 4. Порівняльний аналіз ІІСО РФ у двох періодах війни**

##### **4.1 Зміни в цілях ІІСО РФ на етапах гібридної війни та повномасштабного вторгнення**

Інформаційно-психологічні операції від початку гібридної агресії в 2014 році залишаються одним із ключових інструментів ведення інформаційної війни. За понад одинадцять років вони зазнали суттєвих трансформацій як за цілями, так і за масштабами.

Головна мета ІІСО на етапі гібридної війни полягала у дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні, легітимізації дій РФ щодо Криму та Донбасу, а також у формуванні уявлення про конфлікт на сході, як виключно «громадянську війну». Якщо в період гібридної агресії ІІСО були спрямовані на розмивання реальності та створення вигідного для РФ контексту, то під час повномасштабного вторгнення вони набули більш агресивного та наступального характеру. Так, основний акцент інформаційних кампаній змістився на деморалізацію українського суспільства, дискредитацію вищого керівництва нашої держави, послабленні міжнародної підтримки України та легітимізації війни в очах російського населення.

Стратегічні, оперативні та тактичні цілі ІІСО за цей період також зазнали значних змін. У 2014-2022 роках РФ прагнула легітимізувати анексію Криму, залучити підтримку сепаратистських рухів на Донбасі, сформувати негативний образ нової української влади та просунути наратив про «захист російськомовного населення» та ідеї «русского мира». Варто зазначити, що у цей період російські спецслужби та пропагандисти активно використовували історичні маніпуляції, апелюючи до спільних історичних зв'язків та радянського минулого, щоб підірвати українську національну ідентичність та закріпити уявлення про відсутність української державності. Окрім цього, важливою ціллю була дегуманізація Збройних сил України, а особливо добровольчих батальйонів, та представлення їх як «нацистів» та

«карателів». З початком повномасштабного вторгнення ключовими цілями стали спроби зламати волю до опору, дискредитувати військово-політичне керівництво, вплинути на громадську думку західних партнерів з метою зменшення обсягів допомоги, а також дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію в Україні. Період з початку повномасштабного вторгнення загалом характеризується безпрецедентним масштабом використання фальсифікацій та відвертого заперечення очевидних фактів, особливо воєнних злочинів. Зокрема, ІІСО РФ після деокупації частини територій України були спрямовані на те, щоб перекласти відповідальність за скоєнні воєнні злочини на українських військових, використовуючи наративи про «інсценування» та «провокації».

Незмінними за ці роки залишались цільові аудиторії ІІСО. В умовах повномасштабної війни, що триває понад 3 роки, основною ціллю ІІСО РФ є вплив на населення України, яке перебуває поза зоною активних бойових дій. Відчуття втоми від війни, яке збільшується з кожним днем, стає сприятливим ґрунтом для поширення настроїв безнадії, ідей про нескінченність конфлікту, необхідність переговорів з РФ та недовіри до влади, що послаблює загальний моральний стан суспільства і підриває його здатність до консолідації. Масштабна робота проводиться також серед російського населення, зокрема для підтримки патріотичних настроїв, легітимації війни та мобілізації населення. Не менш важливим, особливо з 2022 року стало проведення ІІСО в країнах-союзниках України. Так, інформаційні кампанії мають на меті розхитати єдність країн-партнерів, посіяти сумніви в необхідності підтримки України та знизити бажання продовжувати надавати допомогу. Для поширення атмосфери страху та закріплення цих ІІСО використовуються наративи про можливе застосування ядерної зброї та ескалації конфлікту у випадку продовження надання військової допомоги. Водночас, на окупованих територіях активно реалізуюються ІІСО, спрямовані на придушення опору, нав'язування російської ідентичності та переконання населення в неможливості повернення до складу України.

Зі зміною цілей відбулася трансформація ключових наративів у російських ІПСО. Якщо під час гібридної війни домінували тези про громадянську війну, жорстокі дії ЗСУ проти мирного населення Донбасу та твердження про невиконання Україною Мінських угод, то з 2022 року основними наративами стали: тотальна корупція у владі, катастрофічні втрати особового складу ЗСУ, втома Заходу від війни в Україні та готовність РФ до переговорів, у той час як Україна їх нібито не бажає.

Таким чином, порівняння двох етапів війни демонструє, що ІПСО РФ здійснили перехід від прихованої дестабілізації до відкритого виправдання широкомасштабної агресії та активного її супроводу. Якщо раніше акцент робився на прихованому впливі та створенні сприятливого інформаційного середовища для вторгнення, то з 2022 року ІПСО спрямовані на руйнування волі до опору, деморалізації українського суспільства та зниженні міжнародної підтримки.

## 4.2 Адаптація методів і шляхів поширення ІІСО до нових умов

Протягом гібридної агресії та повномасштабного вторгнення, РФ продемонструвала значну гнучкість в адаптації методів і шляхів поширення інформаційно-психологічних операцій. Ці зміни були зумовлені як технічним прогресом, так і прагненням обійти заходи протидії з боку України.

На початковому етапі гібридної агресії основним каналом поширення ІІСО були традиційні ЗМІ. Так, активно використовувалось російське телебачення, радіо, преса, а також псевдонезалежні інтернет-видання, що працювали на території України. Однак оперативне впровадження заходів із нейтралізації цих каналів поширення ІІСО, зокрема блокування трансляцій російських телеканалів, поступово зменшило їх вплив на українську аудиторію. Така зміна ситуації спричинила те, що для поширення власних наративів РФ стала активніше використовувати різні інтернет-платформи, якими масово користувались українці. Блокування цих сервісів у 2017 році, а саме соціальних мереж «ВКонтакте», «Однокласники» та онлайн-платформ Yandex, Mail.ru, стало важливим кроком у протидії інформаційному впливу РФ та суттєво обмежило її можливості впливати на інформаційне середовище України.

Із початком повномасштабного вторгнення ситуація докорінно змінилася. Експертка зі стратегічних комунікацій та протидії гібридним загрозам Любов Цибульська відзначає, що сьогодні російська пропаганда перемістилася переважно в онлайн [61]. Головними каналами реалізації ІІСО в цей період стали західні соцмережі, месенджери, платформи для розміщення відео, через які РФ розгорнула та успішно проводить ІІСО на території України та країн Заходу. Важливою складовою для успішного поширення своїх наративів сьогодні є використання фейкових акаунтів, ботоферм, псевдоблогерів та агентури. Якщо раніше агентурна діяльність була спрямована на координацію проросійських рухів, вплив на медіа та організації мітингів, то сьогодні агентура використовується для підривної діяльності, шантажу, та деструктивної діяльності у соцмережах. На перший погляд така незначна й

невидима діяльність насправді істотно посилює вплив ІПСО та спричиняє дезорганізацію населення в тилу.

На початкових етапах гібридної агресії інформаційно-психологічні операції характеризувались низьким рівнем складності та обмежувалися застосуванням класичних для російських пропагандистів підходів. Основними методами впливу виступали фейкові новини, перекручування інформації, спотворення реальності за рахунок залучення різних вигідних «експертів» та фальсифікація. Такі засоби вирізнялися високим емоційним навантаженням, проте мали низький рівень технічної складності, через що доволі швидко піддавалися спростуванню.

Якщо на етапі гібридної агресії поширення ІПСО здійснювалось через традиційні медіа, орієнтованими на широку аудиторію, то сьогодні розвиток інструментів для здійснення впливу на конкретну цільову аудиторію значно розширив можливості противника. Так, соціальні мережі та вбудовані в них рекламні інструменти в наш час дозволяють прицільно поширювати маніпулятивний контент, таргетуючи його за віком, географією, мовою та політичними вподобаннями завдяки алгоритмам цих платформ.

Загалом, з 2022 року, почалось активне використання сучасних методів для проведення ІПСО та їх тісна синхронізація з бойовими діями. РФ активно проводить інформаційні кампанії в реальному часі, одночасно з ракетними ударами, обстрілами цивільної інфраструктури або іншими масштабними воєнними діями. Такий підхід дозволяє максимально дестабілізувати емоційний стан громадян, паралізувати критичне мислення, викликати розгубленість і підвищити тривожність в моменті.

Окрім того, супроводження військових дій ІПСО дозволяє оперативно задавати потрібну інтерпретацію фактам, випереджаючи офіційні заяви української влади або міжнародних джерел. Це створює інформаційну ініціативу, де перше повідомлення сприймається аудиторією як правдиве, навіть якщо пізніше його буде спростовано.

Новим методом в проведенні ПСО за період повномасштабного вторгнення стало використання дипфейків, зокрема створення підроблених відеозвернень та підробки фотографій. Також одним з поширених методів для масштабування ПСО стала імітація патріотичного контенту, що використовується як інструмент залучення аудиторії з подальшим поширенням деструктивної пропаганди.

Загалом, РФ систематично адаптує ПСО до нових умов, змінюючи як канали поширення, так і методи впливу відповідно до технічного прогресу та дій України. На сучасному етапі війни активне використання дипфейків, згенерованого контенту, ботоферм і таргетованої реклами робить ці операції точковим та потужним інструментом впливу, що становить серйозну загрозу для інформаційної безпеки нашої держави.

## Висновки

Сучасна війна – це багатовимірна боротьба, у якій фізичне протистояння тісно переплетене з інформаційним протиборством, економічним та дипломатичним тиском. В таких умовах, інформаційно-психологічні операції, як складова інформаційного протиборства та інформаційної війни між державами, відіграють важливу роль, оскільки швидке поширення та легкий доступ до інформації в сучасному світі роблять її вразливою до маніпуляцій та використання в деструктивних цілях.

Відповідно до «доктрини Герасимова», що вважається теоретичною основою дій РФ в період гібридної війни та визначає сучасні підходи до ведення війни, інформаційні засоби розглядаються як невід’ємна складова нової війни, в якій поєднуються військові, політичні та економічні інструменти тиску. Зважаючи на це, на етапі гібридної війни (2014–2022) ІІСО РФ були спрямовані на дестабілізацію ситуації в Україні, легітимізацію окупації Криму та розпалювання конфлікту на Донбасі. У ході дослідження було виявлено найбільш масштабні та резонансні ІІСО цього періоду та встановлено, що основними методами їх проведення були перекручування фактів, маніпуляція та фальсифікація, а засобами поширення – російське телебачення та інтернет-ресурси, які безперешкодно діяли на території України.

З початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року ІІСО РФ набули більш наступального характеру та були спрямовані на легітимізацію військових дій, деморалізацію українського суспільства, а також підриви міжнародної підтримки України. Методи проведення цих операцій значно розширилися, а їх поширення тепер узгоджується з бойовими діями. Зокрема, РФ часто проводить ІІСО паралельно з ракетними ударами та іншими масштабними військовими операціями. Такий підхід дозволяє впливати на емоційний стан наших громадян, викликати розгубленість, підвищувати тривожність та створювати інформаційну ініціативу в період критичного напруження.

Порівняльний аналіз ІІСО в двох періодах війни показав кардинальну зміну в масштабах, інтенсивності та технологічності проведення цих операцій. Якщо раніше ІІСО РФ були спрямовані на створення підґрунтя для агресії та розколу суспільства, то починаючи з 2022 року вони стали повноцінною компонентою бойових дій. Канали реалізації теж докорінно змінилися: від традиційних ЗМІ та поодинокого використання онлайн-платформ до повного переходу у інтернет-середовище. Окрім того, значних змін зазнали методи проведення ІІСО. Діпфейки, фейкові акаунти, ботоферми, використання таргетованої реклами, стали новими методами в арсеналі спецслужб РФ для здійснення впливу на конкретну цільову аудиторію.

Загалом, протягом одинадцяти років ІІСО залишаються важливим інструментом для ведення війни проти України. За цей період спецслужби РФ здобули значний досвід в проведенні цих операцій. Окрім того, було ухвалено низку рішень, що дозволило створити розгалужену систему та «Війська інформаційних операцій», які ефективно координують та проводять інформаційно-психологічні операції. РФ систематично адаптує ІІСО до нових умов, змінюючи як канали поширення, так і методи впливу.

Інформаційно-психологічні операції досі залишаються ефективним і небезпечним інструментом впливу. Саме тому дослідження еволюції методів, каналів реалізації, що використовуються при проведенні цих операцій, та їх впливу надзвичайно важливе для протидії загрозам, що виникають внаслідок успішного проведення ІІСО. Водночас ключовим фактором для успішної протидії інформаційно-психологічним операціям є не тільки здійснення заходів з боку державних інституцій, а й системна просвітницька робота з підвищення рівня медіаграмотності, критичного мислення та сприйняття інформації серед населення.

### Список використаної літератури

1. АІ-військові, молитви, заклики до перевороту: як і якими ІІСО Росія атакує українців. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ipsa-internet/32730676.html>
2. А. Мегель М. Яремчук. Ворожі ІІСО. Як визначити та протистояти? : Посібник. Київ, 2022. – 98 с. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/IPSO-Textbook.pdf>
3. Аналітичний звіт «Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг у 2023 році». URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/analitichnyy-zvit-dumky-i-pohlyady-naselennya-ukrayiny-shchodo-derzhavnykh-elektronnykh-posluh-u-2023-rotsi>
4. Безглузді фейки про «біолабораторії» та радіокерованих гусей, ненависть до українців і рафінована брехня для своїх громадян. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/SecurSerUkraine/videos/безглузді-фейки-про-біолабораторії-та-радіокерованих-гусей-ненависть-до-українці/5182231935164191/>
5. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014 – 2018. URL: [https://web.archive.org/web/20210412151151/https://mip.gov.ua/files/pdf/white\\_book\\_2018\\_mip.pdf](https://web.archive.org/web/20210412151151/https://mip.gov.ua/files/pdf/white_book_2018_mip.pdf)
6. Боровкова Х. Що таке ІІСО і чому шкідливо безпідставно використовувати цей термін?. *Гвара Медіа*. URL: <https://gwaramedia.com/ipsa-chomu-shkidливо-bezpidstavno-vikoristovuvati-czej-termin/>
7. Бунякін Б. Д. Інформаційно-психологічні операції РФ під час повномасштабного вторгнення : курсова робота / Б. Д. Бунякін ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – Київ, 2024. – 48 с.
8. Велика російська ІІСО про "новий масштабний наступ в 2023 році". *Wayback Machine*. URL:

<https://web.archive.org/web/20221220154504/https://opinions.glavred.net/bolshaya-russkaya-ipsa-o-novom-masshtabnom-nastuplenii-v-2023-godu-10434410.html>

9. Виявлення та аналіз російських інформаційних загроз на тему корупції в українському медіапросторі. *Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки*. URL: <https://spravdi.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/analiz-rosijskyh-informacijnyh-zagroz-na-temu-korupcziji-v-ukrayinskomu-mediaprostorii.pdf>

10. Війна за мізки. Як розпізнати інформаційно-психологічні операції. *Перше медіа про благодійність*. URL: <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/vijna-za-mizky-yak-rozpoznaty-ipsa-informacijno-psyhologichni-operacziyi/#:~:text=Інформаційно-психологічні%20операції%20сьогодні%20використовують,фахівцями%20з%20гібридних%20навичок%20впливу>

11. Влітку перед повномасштабним вторгненням Росія запустила низку ІПСО – очільник ЦПД. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/news/vlitku-pered-povnomasshtabnym-vtorgnennyam-rosiya-zapustyla-nyzku-ipsa-ochilnyk-tspd-i57853>

12. В. М. Петрик, Пампуха І. В., Присяжнюк М. М. Основні поняття та особливості проведення спеціальних інформаційних операцій. URL: <http://surl.li/rlevh>

13. Военный конфликт на востоке Украины | Левада-Центр. *Wayback Machine*. URL: <https://web.archive.org/web/20150612072034/https://www.levada.ru/27-11-2014/voennyi-konflikt-na-vostoke-ukrainy>

14. Ворожа ІПСО: психологічний тиск через залякування й обман. 7 днів. URL: <https://7dniv.rv.ua/stop-feyk/vorozha-ipsa-psykholohichnyy-tysk-cherez-zaliakuvannia-y-obman/#страшилка-породжена-міфом-про-кадирівців>

15. В Україні близько 10 мільйонів людей мають ризик психічних розладів - ВООЗ. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

society/3904969-v-ukraini-blizko-10-miljoniv-ludej-maut-rizik-psihicnih-rozladiv-vooz.html

16. Генеральний штаб ЗСУ. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/276416378004781>

17. Герасимов В. Ценность науки в предвидении | Еженедельник «Военно-промышленный курьер». *Wayback Machine*. URL: <https://web.archive.org/web/20170820160806/http://www.vpk-news.ru/articles/14632>

18. Гібридна війна. Система електронного забезпечення навчання ЗНУ. URL: [https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/765765/mod\\_resource/content/2/Лекція%2010..pdf#:~:text=Пол%20Лайнбарджер%20у%20книзі%20«Психологічна,і%20триває%20після%20їх%20закінчення](https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/765765/mod_resource/content/2/Лекція%2010..pdf#:~:text=Пол%20Лайнбарджер%20у%20книзі%20«Психологічна,і%20триває%20після%20їх%20закінчення)

19. Головне управління розвідки МО України. *Telegram*. URL: <https://t.me/DIUKraine/4870>

20. Градус українського суспільства під час війни / дев'ята хвиля. *Worldwide online and smartphone surveys | Gradus*. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-ninth-wave/>.

21. Градус українського суспільства під час війни / одинадцята хвиля. *Gradus*. URL: <https://gradus.app/ru/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-eleventh-wave/>

22. ГУР: РФ збільшує кількість спецпідрозділів ІПСО. *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/973101-gur-rf-zbilsue-kilkist-specpidrozdiliv-ipso/>

23. Дезінформація. *ВУЕ*. 2022. URL: <https://vue.gov.ua/Дезінформація>

24. Дуцик Д. Сутінки російської журналістики. Пропаганда-2014. *detector.media*. URL: <https://detector.media/rosiiski-zmi/article/164977/2015-01-10-sutinky-rosiyskoi-zhurnalistyky-propaganda-2014/>

25. Заява Комітету з питань розвідки при Президентові України. *Головне управління розвідки МО України*. URL:

<https://gur.gov.ua/content/zaiava-komitetu-z-pytan-rozvidky-pry-prezydentovi-ukrainy.html>

26. Згідно з указом про заборону в Україні на російські соціальні мережі «ВКонтакте» та «Однокласники». *Бест Інтернет*. URL: <https://best.net.ua/zgidno-z-ukazom-pro-zaboronu-v-ukrayini-na-rosijski-soczialni-merezhi-vkontakte-ta-odnoklassnyku/>

27. Інформаційна війна коштує Росії \$4 мільярди. *Укрінформ*. URL: [https://www.ukrinform.ua/rubric-other\\_news/1823641-informatsiyna\\_viyuna\\_koshtue\\_\\_rosiii\\_4\\_milyardi\\_2030605.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1823641-informatsiyna_viyuna_koshtue__rosiii_4_milyardi_2030605.html)

28. Інформаційний вимір гібридної війни: досвід України. *Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського*. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbirn-gibr-mizhn-konf.pdf>

29. Інформація щодо кібератак 15 лютого 2022 року. *CERT-UA*. URL: <https://cert.gov.ua/article/37139>

30. Как Россия отрывала Донбасс. Топ-5 признаний. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/31069837.html>

31. Ложь: распятие в эфире Первого канала. *StopFake*. URL: <https://www.stopfake.org/ru/lozh-raspyatie-v-efire-pervogo-kanala/>

32. Маляр Г. «Сьогодні інформаційна війна – це стрижнева конструкція будь-якої війни». *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/16/sogodni-informacziyna-vijna-cze-stryzhneva-konstrukciya-bud-yakoyi-vijny-ganna-malyar/>

33. Медіаспоживання та довіра до ЗМІ на Донбасі: дослідження Internews. *detector.media*. URL: <https://detector.media/infospace/article/113397/2016-03-09-mediaspozhyvannya-ta-dovira-do-zmi-na-donbasi-doslidzhennya-internews/>

34. Медіаспоживання українців: третій рік повномасштабної війни. *Опора*. URL: <https://www.oporaua.org/viyuna/doslidzhennya-mediaspozhyvannya-ukrayinciv-tretyi-rik-povnomasshtabnoyi-viyuni-25292?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR1PgLuKaR5o1pN->

5uUgGdApPATrysx\_1YdJU3UPVPbKl-Q7a4f7vVntET8\_aem\_\_4I-0QLP-  
XkniwuNwDQ6mA

35. Москаленко Ю. РФ використовує тему корупції в інформаційних спецопераціях проти України – НАЗК. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/anticorruption/rf-vikoristovuje-temu-koruptsiji-v-informatsijnikh-spetsoperatsijakh-proti-ukrajini-nazk.html>

36. Наративи російської пропаганди за пів року до війни з Україною. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/02/naratyvy-rosijskoyi-propagandy-za-piv-roku-do-vijny-z-ukrayinoyu/>

37. Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. 100 брехливих російських наративів про російсько-українську війну. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/06/100-російських-наративів-про-війну.pdf>

38. Нацрада закликала провайдерів не транслювати російські канали. *LB.ua*. URL: [https://lb.ua/news/2014/03/07/258659\\_natssovet\\_prizval\\_provayderov.html](https://lb.ua/news/2014/03/07/258659_natssovet_prizval_provayderov.html)

39. Началась разработка новой редакции Доктрины информационной безопасности Российской Федерации. *Совет Безопасности Российской Федерации*. URL: <http://www.scrf.gov.ru/news/allnews/874/>

40. Неожиданный удар: демонстрация Украиной боевой «мощи» у границы с Крымом под угрозой срыва. *РУССКАЯ ВЕСНА*. URL: <https://archive.is/OsXS2#selection-509.0-509.90>

41. "Ніхто нікуди не втік": Зеленський спростував чутки про втечу з України. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/politics/nihto-nikudi-ne-vtik-zelenskiy-sprostuvav-chutki-pro-vtechu-z-ukrajini-video-novini-ukrajina-11729788.html>

42. Новый "великий наступ" окупантів був пропагандистською аферою Росії – ГУР. *LIGA*. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/novoe-bolshoe-nastuplenie-okkupantov-bylo-propagandistskoy-aferoy-rossii-gur>

43. Окупація Криму Росією: шість років тому “зелені чоловічки” прийшли на півострів. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2880169-okupacia-krimu-rosieiu-sist-rokiv-tomu-zeleni-colovicki-prijsli-na-pivostriv.html>

44. Опитування громадської думки для Консультативної місії ЄС в Україні. URL: [https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg\\_files/2024\\_euam\\_survey\\_results\\_ukr\\_for\\_website.pdf](https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/2024_euam_survey_results_ukr_for_website.pdf)

45. Опубликованы планы ВСУ: мирных украинцев сделают "живым щитом". *Pravda.ru*. URL: <https://web.archive.org/web/20211010075814/https://www.pravda.ru/world/1641956-liveshield/>

46. Основні джерела інформації українців. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3372383-osnovni-dzerela-informacii-ukrainciv.html#:~:text=Так,%20за%20даними%20опитування,%20основними,п оказників,%20близьких%20до%205%>

47. Петрик В. М., Бедь В. В., Присяжнюк М. М. Інформаційно-психологічне протиборство: Підручник. Київ, 2018. – 386 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33884/1/Інформаційно-психологічне%20протиборство.%20підручник.pdf>

48. Підрозділи психологічних операцій російської армії. *MILITARNYI*. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/pidrozdily-psyhologichnyh-operatsij-rosijskoji-armiyi/>

49. "Поки ми не закриємо TikTok, Telegram – буде важко": Чмут пояснив проблеми з мобілізацією в Україні. *TCH.ua*. URL: <https://tsn.ua/exclusive/poky-my-ne-zakryyemo-tiktok-telegram-bude-vazko-chmut-poiasnyv-problemy-z-mobilizatsiyeiu-v-ukrayini-2826074.html>

50. Помаранцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності: Книга. Київ, 2020. URL:

[https://shron1.chtyvo.org.ua/Peter\\_Pomerantsev/Tse\\_ne\\_propahanda\\_Podorozh\\_na\\_viinu\\_proty\\_realnosti.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Peter_Pomerantsev/Tse_ne_propahanda_Podorozh_na_viinu_proty_realnosti.pdf)

51. Президент Латвии: Украина не соблюдает Минские соглашения, а наказывают Россию. *Украина.ру*. URL: <https://ukraina.ru/20150904/1014188676.html>

52. Прес-релізи та звіти - Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2024 роках. *Домашня сторінка КМІС*. URL: [https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMТАAAR0UNT6lYBZK40x1A76We2K6Syg4LSxARi3NZ1oz\\_0ZVGBQkwlykmZh8sp4\\_aem\\_NXO\\_O1mwV55VizFYgRLYKw#\\_ftn4](https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMТАAAR0UNT6lYBZK40x1A76We2K6Syg4LSxARi3NZ1oz_0ZVGBQkwlykmZh8sp4_aem_NXO_O1mwV55VizFYgRLYKw#_ftn4)

53. «Пропаганда повинна бути грамотною». Шойгу оголосив про створення в РФ війська інформаційних операцій. *ГЛАВКОМ*. URL: <https://glavcom.ua/news/propaganda-povinna-buti-gramotnoyu-shoygu-ogolosiv-pro-stvorenniya-v-rf-viyska-informaciynih-operaciy-399761.html>

54. Пропаганда. *ВУЕ*. 2016. URL: <https://vue.gov.ua/Пропаганда>

55. Путин предложил украинским военным "брать власть в свои руки". *BBC News Русская служба*. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-60517601>

56. Расследовательский проект "Система". Крестовый поход. Полная история самой странной российской информационной диверсии. *Настоящее Время*. URL: <https://www.currenttime.tv/a/metki-ukraine-systema/32830283.html>

57. Рейтинг популярних сайтів за січень 2016. *Wayback Machine*. URL: <https://web.archive.org/web/20160506032950/https://tns-ua.com/news/rejting-populyarnih-saytiv-za-sichen-2016>

58. РІА Новості. *Telegram*. URL: [https://t.me/rian\\_ru/146302](https://t.me/rian_ru/146302)

59. Розп'ятий солдат. *Вікіпедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Розп'ятий\\_солдат](https://uk.wikipedia.org/wiki/Розп'ятий_солдат)

60. Російська пропаганда намагається відволікти увагу світової спільноти від воєнних злочинів, які вчиняють ЗС РФ. *Офіс Генерального*

*прокурора.* URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rosiiska-propaganda-namagajetsya-vidvolikti-uvagu-svitovoyi-spilnoti-vid-vojennix-zlociniv-yaki-vcinyayut-zs-rf>

61. Російська пропаганда перемістилася переважно в онлайн – Цибульська. *Українське радіо.* URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=104812>

62. Росія відмовляється віддавати багатьох українських військовополонених без будь-яких пояснень. *Укрінформ.* URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3757717-andrij-usov-predstavnik-gurmou.html>

63. Роспропаганда нагнетает ситуацию и публикует новые фейки о ситуации на Донбассе. *Украинская правда.* URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/02/20/7324675/>

64. Россия не забывает об Украине, – эксперт назвал источники фейков о коронавирусе. *24 Канал.* URL: [https://24tv.ua/ru/rossija\\_ne\\_zabyvaet\\_ob\\_ukraine\\_\\_jeksper\\_t\\_nazval\\_istochniki\\_fejkov\\_o\\_koronaviruse\\_n1304763](https://24tv.ua/ru/rossija_ne_zabyvaet_ob_ukraine__jeksper_t_nazval_istochniki_fejkov_o_koronaviruse_n1304763)

65. РФ розгорнула масовану програму дезінформації, щоб зірвати мобілізацію в Україні, - Буданов. *Цензор.НЕТ.* URL: <https://censor.net/ua/news/3538288/budanov-rosiya-hoche-zirvaty-mobilizatsiyu-v-ukrayini-i-vykorystovuye-ipso>

66. СБУ викрила російську ПІСО, яка через email-розсилку намагається посіяти паніку серед українців. *Facebook.* URL: <https://www.facebook.com/SecurSerUkraine/posts/pfbid02VshhAUsrXNDhocAW4WpK7khSNSitbghZNXFPpmNeR9nnAUzJKQr34DpHM2KjoNs4l>

67. СБУ затримала агентів російського гру, які проводили ворожі ПІСО в Україні. *Служба безпеки України.* URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zatrymala-ahentiv-rosiiskoho-hru-yaki-provodyly-vorozhi-ipso-v-ukraini?fbclid=IwY2xjawKGvZZleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFjem13dE5oWHJ>

Bb1VIVExwAR7WIxe0Q7oUkf69MNXwWCHHIYz8Rykbzbc9INL00uP8pYpvd  
AufhfYA6MAUJgg\_aem\_LUhB7w80yxOodZHklmJfFA

68. Сили територіальної оборони ЗСУ. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/TerritorialDefenseForces/posts/український-інститут-національної-пам'яті-сторінки-незламності-з-20-лютого-по-14-/950046387294440/>

69. Скільки росіян готові воювати з Україною за гроші: результати опитування. *ГЛАВКОМ*. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/skilki-rosijan-hotovi-vojuvati-z-ukrajinoju-za-hroshi-rezultati-opituvannja-1035387.html>

70. Спеціальні інформаційні операції. *ВУЕ*. 2023. URL: [https://vue.gov.ua/Спеціальні\\_інформаційні\\_операції](https://vue.gov.ua/Спеціальні_інформаційні_операції)

71. Суныцзи. Мистецтво війни. *Політика. Право. Життя*. URL: [https://www.pollawlife.com.ua/2014/06/blog-post\\_26.html?m=1](https://www.pollawlife.com.ua/2014/06/blog-post_26.html?m=1)

72. США скасували заборону на передачу американського озброєння для бригади "Азов". *Суспільне*. URL: <https://suspihne.media/765463-wp-ssa-skasovali-zaboronu-na-amerikanske-ozbroenna-dla-brigadi-azov/>

73. Тимошенко М. Зрада, паніка, дезінформація. Про що пишуть фейкові телеграм-канали бригад ЗСУ. *Texty.org.ua*. URL: <https://texty.org.ua/articles/110198/zrada-panika-dezinformatsija-pro-shcho-pyshut-fejkovi-telehram-kanaly-bryhad-zsu/>

74. Тренировочные лагеря ИГИЛ сосредоточены на юге Украины – власти Крыма. *Телеканал «Звезда»*. URL: [https://web.archive.org/web/20160731201850/https://tvzvezda.ru/news/vstrane\\_i\\_mire/content/201607300238-r391.htm](https://web.archive.org/web/20160731201850/https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/201607300238-r391.htm)

75. ТСН. Російські ЗМІ розповідають про розп'яття дітей та інші безчинства Нацгвардії, 2014. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4k7qmquq5V4>

76. У "ДНР" заявили, що на боці України воюють бойовики ІГІЛ. *Інформаційний портал «Молодий буковинець»*. URL: <https://molbuk.ua/podii->

na-pivdennomu-shodi/92523-u-dnr-zayavyly-scho-na-boci-ukrayiny-vouyuyut-boyovyky-igil.html

77. Указ Президента Российской Федерации от 05.12.2016 г. № 646. *Президент России*. URL: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/41460>

78. У СБУ закликають не користуватись "ВКонтакте". *BBC News Україна*. URL: [https://web.archive.org/web/20210518095133/https://www.bbc.com/ukrainian/news\\_in\\_brief/2014/10/141016\\_zsh\\_lubkivski\\_vkontakte\\_warning](https://web.archive.org/web/20210518095133/https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2014/10/141016_zsh_lubkivski_vkontakte_warning)

79. Хто курує інформаційну війну проти України, або Про секрети однієї військової частини. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/12/01/hto-kuruye-informacziynu-vijnu-proty-ukrayiny-abo-pro-sekrety-odniyeyi-vijskovoyi-chastyny/>

80. Центр протидії дезінформації. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/protydiyadezinformatsiyi.cpd/posts/□-росія-системно-інтегрує-штучний-інтелект-у-свої-інформаційно-психологічні-опер/702335848982150/>

81. Центр протидії дезінформації. *Telegram*. URL: <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/11917>

82. Центр протидії дезінформації. *Telegram*. URL: <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/3485>

83. Юсов А. ІПСО в росії займаються окремі групи, які працюють у всіх спецслужбах. *Укрінформ*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3659169-ipso-v-rosii-zajmautsa-okremi-grupi-aki-pracuut-u-vsih-specsluzbah-usov.html>

84. Якщо ми самі не будемо розколювати наше суспільство – нічого у ворога не вийде. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3958842-taras-dzuba-polkovnik.html>

85. «Я нажал спусковой крючок войны». *Meduza*. URL: <https://meduza.io/feature/2023/07/21/ya-nazhal-spuskovoy-kryuchok-voyny>

86. 24 Канал. "Розіп'ятий хлопчик" від поляків, 2016. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=blOCqB4zSbM>
87. AM&PM. Вікторія Романюк: наративи РФ проти України починаючи з 2014 року, 2020. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7ZBXrsaWHXE>
88. Asymmetric Warfare Group. Russian new generation warfare handbook. URL: <https://info.publicintelligence.net/AWG-RussianNewWarfareHandbook.pdf>
89. DoD directive S-3321.1 overt psychological operations conducted by the military services in peacetime and in contingencies short of declared war : department of defense. *Internet Archive*. URL: <https://archive.org/details/dodd-s-3321-1/page/n1/mode/2up>
90. DODD S 3600.1 information operations (IO). *Internet Archive*. URL: [https://archive.org/details/DODD\\_S3600.1](https://archive.org/details/DODD_S3600.1)
91. *Google Trends*. URL: <https://trends.google.com.ua/trends/explore?date=today%205-y&geo=UA&q=іпсо,ипсо&hl=ru>
92. Hromadske. Психологія війни. Керівник підрозділу інформаційно-психологічних операцій Анатолій Кравчук, 2015. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EjmKWU6D0v8>
93. Joint Doctrine for Information Operations. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/sites/default/files/documents/4936877/Joint-Chiefs-of-Staff-Joint-Publication-3-13.pdf>
94. Om TV. Доктрина Герасимова. Откровение участника многоходовочки, 2017. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iaoPTLZjlkG>
95. Pillars of russia's disinformation and propaganda ecosystem. *U.S. Department of State*. URL: [https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-of-Russia's-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem\\_08-04-20.pdf](https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-of-Russia's-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem_08-04-20.pdf)

96. Psychological Warfare. *Free eBooks | Project Gutenberg*. URL:  
<https://www.gutenberg.org/files/48612/48612-h/48612-h.htm#fig1>

97. The Russo-Georgian War 2008: The Role of the cyber attacks in the  
conflict. *AFCEA International l.* URL:  
<https://www.afcea.org/committees/cyber/documents/therusso-georgianwar2008.pdf>

## АНОТАЦІЯ

### Дипломної роботи

Тема \_\_\_\_\_ Порівняльний аналіз інформаційно-психологічних операцій РФ у період гібридної війни проти України (2014-2022) та повномасштабного вторгнення (2022-2024) \_\_\_\_\_

Студент \_\_\_\_\_ Бунякін Богдан Дмитрович

Рік навчання, факультет \_\_\_\_\_ ФСНСТ, політологія-4 \_\_\_\_\_

Науковий керівник \_\_\_\_\_ Старший викладач НаУКМА  
Шаповалов С.А.

Захищена “ \_\_\_\_ ” \_\_\_\_\_ 202\_ р. *(дата не проставляється)*

Короткий зміст роботи \_\_\_\_\_ У цій роботі з’ясовано особливості проведення інформаційно-психологічних операцій РФ у двох періодах російсько-української війни. Виокремлено відмінності в методах, цілях та каналах реалізації ІПСО в зазначених хронологічних рамках.

Зроблено висновок, що інформаційно-психологічні спеціальні операції є важливим компонентом сучасної війни, який протягом одинадцяти років використовує РФ для реалізації власних цілей. Окрім того, з’ясовано, що РФ успішно адаптується до нових викликів та активно вдосконалює методи здійснення інформаційного впливу.

У роботі використано повідомлення з офіційних джерел, виступи вищого військово-політичного керівництва країни, інтерв’ю, аналітичні дослідження та \_\_\_\_\_ статистичні \_\_\_\_\_ дані.